

V. A. Urechia, student la Paris (1855-1857)

Leonidas RADOS*

Argument

Dintre numeroasele caracterizări sintetice care i s-ar putea face lui Vasile Alexandrescu Urechia, în funcție de un domeniu sau altul în care el s-a manifestat, mai importantă este aceea de „om al școlii”. Într-adevăr, cărturarul s-a identificat cu liniile mari ale învățământului și, în general, ale culturii românești începând cu anii '50 ai veacului al XIX-lea. Cu greu putem afla în această perioadă un intelectual mai bine conectat la registrul „învățăturilor”, mai activ, mai energic, mai voluntar decât acest „il bel vecchio”, cum îl numise, odinioară, un gazetar italian¹.

Alături de alți congeneri, Urechia a pus umărul, printr-o implicare impresionantă, la construcția Românei moderne și a vieții academice de aici. Cu toate acestea, nu a reușit să capteze interesul istoricilor vieții intelectuale românești, cel puțin nu pe măsura rolului jucat în epocă de acest fascinant personaj. Explicația cea mai la îndemână este că, după dispariție, Urechia a avut mai curând parte de acuzatori, decât de apărători în spațiul public. În felul acesta, a ajuns să fie împins într-o zonă cu totul marginală, devenind un personaj aproape nefrecventabil, a cărui operă nu poate oferi mai nimic util generațiilor de după. În fond, chiar în timpul vieții, Urechia a fost ironizat peste măsură, adăugându-i-se nu de puține ori tușa ridicolului. Nu există în istoria literaturii și a științei românești de secol XIX un caracter mai persiflat, de nimeni nu s-a râs cu atâta poftă, nimeni altul nu a inspirat zeflemele și pamflete mai multe și mai virulente, deși viața academică românească cunoștea și atunci trăsături precum vanitatea sau caraghiosul. Pentru cititorul de astăzi este impresionant faptul că, în majoritatea cazurilor, Urechia a primit critica (dacă nu și zeflemeaua) cu seninătatea, fie și aparentă, a celui care poartă pe umeri responsabilitatea unei misiuni „naționale”, închipuită sau nu.

* Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași; leorados@yahoo.com.

¹ V. A. Urechia, *Legende române. Viața în trecut. Reminiscențe*, ediția a III-a, București, Editura Librăriei Socec, 1896, p. 394.

Și, totuși, care ar fi cauzele ironiilor, ale spiritelor în diferitele lor forme, căroro le-a căzut victimă V. A. Urechia? Ce anume a generat puhoiul de atacuri pe care le-a atras, parcă magnetizat, eroul acestor rânduri, fără a mă referi aici la loviturile cu adevărat teribile ale vieții, de care a avut parte cu asupra de măsură? Nu este vorba doar de căutarea, ridicolă fără doar și poate, dar nu singulară, a unui nume rezonant care să îi împodobească semnătura (se știe, la un moment dat, el „află” că s-ar trage din familia cronicarului moldav Grigore Ureche, adăugând în consecință la numele de Vasile Alexandrescu și pe acela de Urechia). La acest păcat „genealogic” se adăuga stilul lexical împopoțonat atât în vorbire, cât și în scris, gestică afectată, prețiozitatea și festivismul, dorința de a ieși mereu, dar mereu, în frunte, chiar și atunci când logica bunului simț (academic) ar fi trebuit să-l facă mai reținut.

Urechia este însă departe de a fi un închipuit, un ridicol fără limite, fără logică și fără rațiune, cum a fost prezentat de contemporanii care aveau o istorie comună, chiar dacă ei se numeau Bogdan Petriceicu Hasdeu (dar care „și-a revenit” după dispariția lui Urechia, așternând pe hârtie, la Academie, rânduri emoționante despre amicul și, totodată, inamicul său), Titu Maiorescu, Nicolae Iorga ș.a., sau de criticii de mai târziu. Posteritatea nu a fost defel blândă cu V. A. Urechia, numele său atrăgând, chiar și după moarte, tragicul și absurdul deopotrivă. Bunăoară, potrivit informațiilor oficiale, el odihnește somnul de veci în două cimitire: Eternitatea de la Iași, respectiv Belu de la București. Nu este, chiar dacă așa pare, o sinistă glumă postumă pusă la cale de generațiile secolului XX, un complot al defăimătorilor cărturarului. La mijloc se află doar superficialitatea (dacă nu chiar incompetența) specialiștilor în monumente publice, care l-au confundat pe V. A. Urechia² cu nepotul său, Gheorghe Ureche, ambii decedați în același an, 1901, o teribilă coincidență, e drept. Cel din urmă, cunoscut jurist ieșean, a urmat studii de drept la Torino, unde a fost trimis tocmai de influentul său unchi la 1860, ajungând apoi profesor la Universitatea din Iași și chiar decan al Facultății de Drept³. Mormântul cu pricina se află poziționat în imediata proximitate a capelei cimitirului, dovadă a importanței personajului în epocă, dar piatra tombală este deteriorată, inscripția citindu-se anevoios. Pentru a risipi umbra îndoielilor, menționez că trupul lui V. A. Urechia se află înhumat la cimitirul Belu din București.

V. A. Urechia s-a aflat mereu în centrul proiectelor naționale care apăreau într-o succesiune tot mai rapidă dincolo de jumătatea veacului al XIX-lea.

² Vezi *Lista monumentelor istorice din județul Iași*, la adresa https://djc.monumenteiasi.ro/pagina.php?v=monumente_lista_2004 (consultată ultima dată la 21.08.2024). Mențiunea referitoare la mormântul cu pricina se regăsește la nr. curent 1623, codul IS-IV-m-B-04352.

³ Asupra personajului, vezi Leonidas Rados, *Bursieri români la Universitatea din Torino în anii 1860. Aproximare neolatină sau oportunitate academică?*, în *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european* (coordonator Victor Spinei), vol. I, *Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etnolingvistice actuale*, editori Flavius Solomon, Alexandru-Laurențiu Cohal și Leonidas Rados, București, Editura Academiei Române, 2019, p. 211-240.

Totodată, a fost un pionier în domeniul culturii, oferind cu asiduitate publicului rezultatele strădaniilor sale variate (poezie, proză, critică literară, teatru, arheologie, etnografie și, nu în ultimul rând, istorie). Mai relevant, atât pentru personaj, cât și pentru epocă, pare faptul că toată această activitate culturală, pe cât de efervescentă, pe atât de voluntară, era pusă într-o paradigmă care viza evoluția civilizației românești și, în ultimă instanță, ceea ce contemporanii numeau atât de clar și precis „propășirea patriei”.

Scrierile literare de care s-a apucat în adolescență, colaborând în presa ieșeană, poartă un parfum aparte și trădează un talent fin, o minte pătrunzătoare și bine ordonată. E drept că în cazul memoriilor sale, scrise în ultima parte a vieții, calitățile acestea slujesc rafinării proprii imagini. Iată o nouă dovadă a vanității de care a suferit mai mult decât alții și care i-a adus atâtea neazuri! Pe de altă parte, ca istoric, dincolo de acea *Istoria românilor* în 14 volume (București, 1891-1901), de fapt o ediție de documente dezvoltate, cu bune și rele, despre care s-a vorbit mai degrabă critic și asupra căreia nu insistăm aici, îi datorăm mai ales masiva *Istoria școalelor de la 1800-1864* (București, 1892-1901). Lucrarea consistentă, cu cele patru tomuri ale sale, are meritul fundamental de a recupera o serie de surse indispensabile cercetărilor de istoria educației românești. Bunăoară, la informațiile dintre coperti a recurs abundant chiar Nicolae Iorga, cel mai distructiv critic al autorului, mai cu seamă în pregătirea *Istoriei învățământului românesc* (București, Editura Casei Școalelor, 1928), citându-l (doar) pe alocuri.

Voluntarismul dublat de un spirit constructiv l-a adus pe Urechia în proximitatea unor personaje istorice de primă mărime, precum domnitorii Grigore Alexandru Ghica, Alexandru Ioan Cuza și regele Carol I, diverși reprezentanți ai scenei politice și ecleziastice, membri ai elitei intelectuale (Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Gheorghe Asachi, Melchisedec Ștefănescu, frații Scriban, Radu Rosetti, D. A. Sturdza, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Titu Maiorescu ș.a.) sau academici din „statele înaintate” ale Europei de la acea vreme⁴. Amintesc și faptul că a văzut marile momente ale istoriei românilor desfășurându-se sub ochii săi: Revoluția de la 1848, urcarea pe tronul Moldovei a domnitorului luminat Grigore Alexandru Ghica, luptele pentru Unire, schimbarea accelerată a statului și, pe alocuri, chiar a societății, prin reformele structurale concepute de Mihail Kogălniceanu și Alexandru Ioan Cuza, aducerea lui Carol de Hohenzollern, obținerea Independenței și proclamarea Regatului.

⁴ În vremea sa, V. A. Urechia a fost personajul public cu cea mai bună imagine în lumea neolatina, construind, cu asiduitate și alegeri inspirate, conexiuni variate. În primul rând, cu influenți intelectuali francezi, dar și cu diverși confrăți din Italia și, nu în ultimul rând, Spania. După ce, la 1882, Societatea Etnografică de la Paris a instituit premiul internațional „V. A. Urechia” la propunerea amicului Auguste Lesonéf, guvernul francez i-a conferit ordinul „Legiunea de Onoare” (BAR, Arhiva V. A. Urechia, IX Acte 166), iar Societatea Literară Provensală i-a acordat titlul de *Soci dou Felibrige* (Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, fondul Saint Georges, donația dr. V. A. Ureche, PLXIV, f. 12). Precizez faptul că savantul a purtat o neobosită corespondență cu numeroase personalități europene, susținând, în diverse paliere discursive, cauza română.

V. A. Urechia s-a implicat nu doar în viața școlii ori a instituțiilor culturale, ci și în politică, activând ca deputat sau senator alături de frunțașii liberali. Dar pozițiile la care a ținut cel mai mult au fost aceea de director, apoi de ministru interimar și chiar titular la Ministerul Instrucțiunii Publice și a Cultelor (1881-1882), funcții de mare însemnătate în epocă, mai ales că acestea confereau autoritate formală asupra intelectualității, pătură care modela, în definitiv, conștiința contemporanilor, care putea construi sau dărâma efigii.

Departee de a fi genial, V. A. Urechia rămâne un intelectual important, așa spune esențial pentru vremea sa, cu reale calități și bune instincte, un profesor de „învățătură înalte” și un îndrumător cu multă disponibilitate al tinerelor generații. De asemenea, instituții fundamentale ale modernității noastre precum Universitatea, Academia Română, Ateneul, Liga Culturală, să le amintesc doar pe acestea, îi datorează în parte înființarea și funcționarea lor.

Tocmai ținând cont de realitatea poziționării sale în epicentrul vieții academice a celei de-a doua jumătăți de secol XIX, constituie o problemă în sine absența unor studii dedicate educației formale de care a avut parte V. A. Urechia în tinerețe. Paradoxul, dacă îl putem numi așa, se întâlnește, altminteri, la majoritatea personalităților vieții noastre academice, văduvite de cercetări consistente asupra etapei formării lor intelectuale, lucru la care m-am referit cu alte ocazii. Studiul de față intenționează să completeze locurile goale, să interpreteze sub o nouă perspectivă cele cunoscute și acceptate până acum, dar și să rectifice scăpările sau erorile de interpretare ale literaturii de specialitate.

Și pentru că „licențiatul” V. A. Urechia (grad academic asumat de tânăr odată cu revenirea acasă, la 1858, încheind astfel etapa formării pariziene) a fost ținta ironiilor contemporanilor începând cu tema studiilor universitare și a gradului de licențiat în litere, am dedicat acestei probleme un atelier de cercetare, continuând din punctul în care lăsasem chestiunea la 2014 (ediția memoriilor⁵). În acest ultim deceniu, esențial a fost accesul la documentele de arhivă păstrate la Iași și la Paris, precum și la presa de la mijlocul secolului XIX, de unde am extras informații utile. Scrutată din nou, literatura de specialitate, oricum sărăcăcioasă sub acest aspect, nu a produs, nici acum, surprize relevante.

Subliniez că această anchetă istoriografică are în vedere, cu precumpănire, acele elemente care definesc performanța academică a tânărului român în Orașul Lumină, examenele și titlurile obținute. Drept urmare, am lăsat în plan secund celelalte aspecte ale vieții de student, chiar dacă acestea din urmă pot da mai multă culoare unei încercări de recuperare.

Elev la Academia Mihăileană și profesor de pension

Născut în 1834 la Piatra Neamț, ca fiu al clucerului Alexandru Popovici și al Eufrosinei, Vasile și-a început învățăturile în limba franceză, nu în română,

⁵ V. A. Urechia, *Din tainele vieții. Amintiri contemporane*, ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic, note și glosar de Leonidas Rados, Iași, Editura Polirom, 2014.

dar nici în limba greacă precum frații săi mai mari. Primele lecții le-a luat de la Dimitrie Xenopol, pe atunci aflat în Piatra Neamț. Apoi a fost înscris de mama sa în pensionul elvețianului Ballif, la moșia de la Oșlobeni, unde a rămas trei ani, învățând bine limba franceză, lucru care-i va folosi mult în viață. Trimis apoi la Iași, însoțit de învățătorul Costache Nanu, studiază o vreme cu acesta, pentru a se vedea admis, ca intern (în Internat), la Academia Mihăileană, după ce directorul i-a schimbat numele din Popovici în Alexandrescu. Aici i-a avut „conșcolari”, cum notează el însuși în memorii, pe unii juni care, ca și el, aveau să studieze în străinătate și să ajungă celebri, precum Nicolae Culianu, viitorul rector, vreme de aproape două decenii, al Universității din Iași, Gheorghe Mărzescu, Alexandru Peiu, Gheorghe Apostoleanu ș.a. Carte a învățat, printre alții, de la Ioan Albinet, Dimitrie Stoica, părintele catihet Ion Ionescu, Dimitrie Lăzărescu și Ion Stavrat, personaje remarcabile ale învățământului ieșean, de care își aducea aminte cu evidentă plăcere⁶. Nu a putut uita nici examenele solemne de la Academie „înainte de 1848”, mai ales că la un asemenea prilej, ne povestește chiar Urechia, domnitorul Mihail Sturdza, mulțumit de prestația sa, „nu mai așteptă ziua premiilor și îmi puse în mână un ceasornic de argint”⁷, dovadă că junele se afla printre cei mai silitori școlari⁸. Fără a insista, adaug faptul că s-a păstrat și o condică a bibliotecii personale a junelui Vasile Alexandrescu, conținând 79 de titluri (beletristică, istorie, religie, mitologie ș.a.), care ne oferă bune indicii asupra lecturilor acestuia⁹.

Cum Academia Mihăileană a încetat să mai existe între 1848 și 1851, fiind o vreme înlocuită cu școala condusă de Malgouverne, junele a reluat învățătura în clasele superioare abia după ce a petrecut câțiva ani ca mărunț funcționar al statului. Pentru carte ajunsese în audiență la vodă, introdus de Mihail Kogălniceanu: „[...] ți-am adus un jeluitor, pasere rară. Nu cere slujbă, ci școală unde să învețe”¹⁰. Se cuvine notat faptul că la redeschiderea Academiei și a Internatului, în 1851, Vasile Alexandrescu a reușit să capete și o slujbă de pedagog care i-a permis o oarecare independență financiară, dar l-a și băgat în necazuri. Intrase în conflict cu directorul Iosif Patriciu, profesorul venit de peste munți, care l-a și demis în cele din urmă. Ce se întâmplase, de fapt?

Iritat de faptul că ardeleanul, un adept al curentului latinizant, îi returna rapoartele cerând ca acestea să fie scrise „în românește”¹¹, adică în manieră

⁶ *Ibidem*, p. 18-20.

⁷ *Ibidem*, p. 21.

⁸ Arhivele nu păstrează această informație, așa că se recomandă a fi luată cu rezerva firească. Cu privire la examenele de vară (mai importante decât cele de iarnă) și la ceremonia împărțirii premiilor pe anul 1845, când credem că ar fi putut avea loc întâmplarea povestită de Urechia, vezi AN-Iași, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova (mai jos: MCIP Moldova), dosar 26/1845, „Examenale sfârșitului de an 1845”, f. 55 și 127. De asemenea, pentru anul 1847 se pot consulta dosarele 15 și 16/1847, „Examenale anuale publice”, *passim*.

⁹ Anișoara Popa, V. A. Urechia, *istoric*, vol. I, Galați, Editura Fundației Academice Danubius, 2001, p. 22.

¹⁰ V. A. Urechia, *Din tainele vieții*, p. 32.

¹¹ *Ibidem*, p. 34.

etimologizantă, care le părea moldovenilor artificială și fandosită la vremea aceea, tânărul pedagog/elev s-a plâns, la 7 iulie 1852, Departamentului Cultului și Învățăturilor Publice, acuzând modul discreționar de conducere și abuzurile lui Patriciu îndreptate împotriva sa și a celorlalți profesori¹². La rândul său, directorul pune în discuție comportamentul necuviincios al suplicantului Vasile Alexandrescu, pe care îl descria drept „un tânăr plin de aroganțe și abătut de la împlinirea datoriilor ce-l privesc”¹³. Directorul a reușit îndepărtarea junelui din funcția de pedagog, însă doar pentru a fi, peste scurtă vreme, el însuși demis de Departament – ironia sorții – pe motiv că „nu răspundea la demnitatea de director”¹⁴.

Se vede că pierderea slujbei de pedagog l-a afectat serios pe junele studios care, atent la imaginea sa, avea încă de pe atunci o bună doză de vanitate dublată de un profund patriotism local, care și-a avut rolul său în această dramoletă. Ambiționându-se să nu-i rămână dator lui Iosif Patriciu, tânărul a trimis la gazetă un pamflet savuros (*Un vis*), pe gustul publicul ieșean cultivat, în care îi ridiculiza pe adepții curentului latinist și limba nefirească promovată *ex cathedra* de aceștia¹⁵.

La acea vreme era deja un autor publicat, cu o bună prezență în periodicele ieșene. *Mozaicului literar* și *Grindei de aur* (1851) li s-au adăugat alte lucrări, adunate în 1854 într-un mic volum de 112 pagini¹⁶. Persoană publică, într-un fel, tânărul a ajuns să predea, în așteptarea unui destin mai bun, la pensioanele de fete din capitala moldavă, unde și-a descoperit, o declară el însuși peste ani, și pasiunea pentru sexul frumos care l-a însoțit până la senectute și pentru care a și fost ironizat îndeajuns în epocă.

„Visul cel mai scump și dulce”: studiile în străinătate

Dar Vasile Alexandrescu dorea mai mult de la viață. Visul său era să învețe în străinătate, la una dintre marile școli europene, de unde să revină cu instrumentele necesare unei cariere de succes și cu perspectiva intrării în rândul elitelor. Și visul nu era doar al său, firește, ci al tuturor tinerilor „cu aplecare la învățătură”, conștienți că pot reuși doar prin forța propriei inteligențe și a unei instrucții temeinice în Europa.

În amintiri, Urechia trasează o legătură causală între dorința-i fierbinte de a studia în străinătate și flăcările amorului. *A ajunge, a deveni*, așa cum îi dictase stăpâna inimii sale („domnișoara R.R.”), se putea realiza într-un singur

¹² AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 15/1848, f. 317-318 și 320. Vezi și Maria Rados, *Inspeția școlară în Moldova la începuturile învățământului public: genealogie instituțională, practici, protagoniști*, teză de doctorat la Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade”, 2023, p. 282.

¹³ AN-Iași, Comitetul Central de Inspecțiune Școlară, dosar 13/1852, f. 38 și 83.

¹⁴ Maria Rados, *op. cit.*, p. 283.

¹⁵ Nu insist aici asupra acestor amănunte; dezvolt subiectul într-un studiu aflat în lucru și dedicat curentului etimologizant și exceselor latiniste din Moldova mijlocului de secol XIX.

¹⁶ B-le Alissandresco, *Mozaicu de novelle, cugetări, piesse și poesii*, Iassy, Buciumul român, 1854.

mod pentru tânărul lipsit de avere și de un nume rezonant: prin terminarea „cursului învățăturilor” și obținerea unei diplome academice (neapărat în străinătate), care să-l propulseze în elita socială și să-i deschidă orizonturi altminteri închise celor ca el. Răvașul acelei tinere de 16 ani, nepoata unui influent episcop, conținând cuvintele cu încărcătură simbolică „lucrează, ajunge, te aștept”, a avut, desigur, rolul de a-l mobiliza pe primăvărâtecul profesor de pension, de a-i întări acestuia determinarea de a studia în Franța, „visul cel mai scump și dulce”, cum afirma memorialistul altundeva. Nu putem ști cât din relatarea lui Urechia este adevărată și cât putem pune pe seama talentului său scriitoricesc. Cu certitudine, cum am semnalat mai sus, plecarea la studii în străinătate (și, mai ales, la Paris) era un subiect extrem de actual în discuțiile junimii studioase de la Academie, dar și de la diversele pensioane private.

Se știe că statul moldovean punea la dispoziția junilor harnici la învățătură și „cu purtări alese” un mic număr de burse, care varia în funcție de disponibilitățile financiare de moment, dar și de influența părinților. În epocă exista precedentul fiilor lui Costache Negruzzi (Iacob și Leon), cu o foarte bună situație materială, care au adăstat la studii în Europa pe spesele statului moldovean mai bine de un deceniu. La finalul acestei lungi perioade, doar Iacob Negruzzi s-a întors cu un titlu academic (doctor în drept); fratele său, Leon, după ce a oscilat între studii de medicină, de drept și de filosofie la Berlin și Viena, a revenit acasă fără diplomă universitară.

Cu certitudine, V. A. Urechia a încercat obținerea unui asemenea stipendiu guvernamental, mai ales că se număra printre elevii merituoși, fără a reuși, însă. E drept, arhivele nu păstrează o solicitare formală (cel puțin eu nu am văzut-o), dar, pe de altă parte, nu toate aceste mărturii au supraviețuit până astăzi. În general, cu unele variațiuni de la an la an, în fondurile arhivistice găsim *cu deosebire* cererile aprobate, care intrau altminteri, din rațiuni administrativ-contabile, în dosarele junilor finanțați de stat să studieze la universități sau școli din străinătate.

Dacă eroul acestor pagini a eșuat, alții au fost mai norocoși. În toamna lui 1855, anul în care V. A. Urechia a luat calea Franței, se aprobaseră chiar mai multe stipendii decât de obicei. Bunăoară, Gheorghe Mârzescu, Nicolae Culianu și Grigore Melidon erau trimiși de guvern la Universitatea din Paris¹⁷, în vreme ce Alexandru Peiu¹⁸ și Costache Vasiliu¹⁹ părăseau Iașul cu aceeași destinație, dar pentru a studia științele militare. De asemenea, alți trei juni (Nicolae Afenduli, Teodor Stamatî²⁰ și Nicolae Dunca) s-au îndreptat spre spațiul de cultură germană,

¹⁷ AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 12/1855, „Subvenția ce se dă tinerilor Mârzescu și Melidon și Culiano trimiși la studii în Universitatea din Paris”, *passim*.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 4/1855, „Subvenția acordată tânărului A. Peiu pentru a merge la Paris să studieze arta militară 1855-1858”, *passim*.

¹⁹ *Ibidem*, dosar 49/1855, „Subvenția dată tânărului Vasiliu ce studiază arta militară la Paris”, *passim*.

²⁰ *Ibidem*, dosar 15/1855, „Subvenția dată tinerilor Stamatî, Afenduli și Dunca, trimiși la învățătură în școalele militare și civile din Viena”, f. 46.

la Viena²¹. Dintre aceștia opt, mai cunoscuți cititorilor sunt primii doi, deveniți, la întoarcerea acasă, profesori ai Universității din Iași. Oricum, nu pot exclude posibilitatea ca tocmai trimiterea ultimilor trei tineri la Viena „în conta casei școalelor”, ei beneficiind – o arată documentele – de intervenții și propteli înalte, să fi zădărnicit șansele de succes ale viitorului cărturar²². La fel de bine, nici relația lui tensionată cu intelectualii „etimologiști” nu a fost în măsură a-i oferi auspicii mai bune, câtă vreme inspectorul general al școalelor era nimeni altul decât ardeleanul August Treboniu Laurian, vârful de lance al curentului latinist din Moldova.

Și totuși, Urechia a avut șansa lui, care a apărut aproape de nicăieri, o fericită coincidență pe care i-a hărăzit-o destinul. În ianuarie 1855, era secretar de redacție al reapărutei (după o suspendare de doi ani) gazete „Zimbrul” din Iași, scoasă de Alexandru Fotino, Teodor Codrescu și Dimitrie Gusti. În nota primului număr se preciza că „toate scrisorile și împărtășirile atingătoare de redacție se vor adresa la secretariul ei D. B. Alesandresco în cantora giurnalului din ulița Baston, unde este și tipografia *Buciumului român*”²³. Așadar, dacă luăm în considerare și orele predate la pensioane, al nostru Basile Alexandresco avea asigurată subzistența și își făcuse chiar intrarea în mediul cultivat al capitalei.

Între timp, la întâlnirile ocazionale ale câtorva intelectuali ieșeni, apăruse o idee înaintată pentru condițiile de atunci: înființarea unei asociații „moralo-științifice” menită a acorda burse tinerilor fără posibilități materiale, dar care, înzestrați cu hărnicie și inteligență, intenționau să-și continue studiile în străinătate, pentru a fi, la întoarcere, utili patriei lor. Aceste discuții s-au derulat în 1854, iar în anul următor, în urma parcurgerii unui complex traseu birocratic, a fost înființată *Societatea pentru încurajarea tinerilor la învățătură*²⁴. Inițiativa i-a aparținut cunoscutului medic Anastasie Fătu, care beneficiase în tinerețe de sprijinul autorităților moldave pentru a urma studii de drept la Viena și de medicină la Paris. Lui i s-au alăturat mai mulți entuziaști, printre care Scarlat Vârnab, Dimitrie Ralet, Teodor Codrescu, Zaharia Columb și mulți alții.

Pentru a marca momentul înființării, sala mare a Academiei Mihăilene din Iași a găzduit, la 3 iulie 1855, o ceremonie solemnă, discursul inaugural fiind

²¹ *Ibidem, passim.*

²² Tratatamentul special de care au beneficiat cei trei juni „de familie” se vede și în faptul că li se eliberau periodic subvențiile (la trei sau la șase luni) cu „încuviințare”, deși nu trimiseseră Departamentului Culturii și Învățăturilor Publice necesarele atestate care să probeze progresul studiilor nici la un an și jumătate de la instalarea lor (*ibidem*, f. 43, nota Departamentului din 9 martie 1857). Absența adevărurilor, deși menționată în documentul la care ne referim, este totuși infirmată de prezența în dosar a trei certificate emise în toamna anului 1856 de autoritățile școlare vieneze (*ibidem*, f. 49, 50, 53). Se prea poate ca acestea să fi fost trimise cu întârziere.

²³ „Zimbrul”, anul III, nr. 1 din 16 ianuarie 1855, p. 2.

²⁴ La Conferința Anuală a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași, ediția a V-a (Iași, 29 mai – 1 iunie 2024), am prezentat începuturile și activitatea acestei asociații filantropice și patriotice care a avut un rol important în susținerea educației și, în definitiv, a progresului Moldovei acelei vremi: *Filantropi și studioși în Moldova mijlocului de secol XIX: înființarea și activitatea „Societății pentru încurajarea tinerilor la învățătură”*. Un studiu pe această temă se află în lucru și va fi publicat curând.

rostit de Anastasie Fătu²⁵. Mai precizez faptul că, potrivit actelor asociației, stendiile aveau să fie plătite din cotizațiile membrilor și depunerile altor binefăcători, căci fenomenul filantropismului se afla în plină expansiune, cu bune exemple de imitat în realitățile din Grecia, dar și din Europa.

Primul stipendist al societății a fost tocmai V. A. Urechia, un fost elev și pacient al medicului Anastasie Fătu, apropiat de gruparea literară care îi reunea pe Vasile Alecsandri, Teodor Codrescu, Costache Negruzzi și Mihail Kogălniceanu. Vorbind despre primele sale publicații literare, *Coliba Măriucăi* și *Vornicul Baptiste Veleli*, apărute de asemenea în „Zimbrul”, Urechia își aducea aminte că „aceste lucrări de debut, de acum 50 de ani, m-au recomandat atențiunii lui Anastasie Fătu, înființatorul *Societății pentru încurajarea tinerilor la învățatură*”²⁶. Având sprijinul colegilor săi de la gazetă, Dimitrie Gusti și Teodor Codrescu, mădulare ale societății, Urechia a fost examinat „destul de binevoitor”, cum notează chiar el, de Anastasie Fătu²⁷. Așa a obținut bursa de 80 de galbeni anual (cifra îi aparține), pentru a studia doi ani literatura la Paris și pentru a reveni cu o licență, un grad academic onorabil, care să-i modeleze destinul și să-l propulseze spre vârful ierarhiei sociale, acolo unde se afla deja juna de care se îndrăgostise.

Colecțiile Bibliotecii Academiei Române păstrează două documente inedite care, adăugate epistolelor de la Paris ale lui V. A. Urechia către Gheorghe Sion²⁸, întregesc tabloul desenat de fostul student. În primul rând, un act emis la Iași în 31 iulie 1855, prin care profesorii Gh. Platon și Gh. Giușcă, în calitate de asesori ai Societății amintite mai sus, recomandau ca tinerilor Vasile Alexandrescu (și nu Vasile Alexandru, cum indică fișa bibliotecii²⁹) și Alexandru Peiu să li se acorde „și din partea societății” câte o jumătate de bursă pentru a se perfecționa „în vreo specialitate de științe la vreuna din universitățile străine”³⁰. Pasajul trebuie interpretat în sensul că tinerii ceruseră deja autorităților scolastice finanțarea studiilor în străinătate, cu mari șanse de reușită, iar din partea Societății aveau să primească acest ajutor, independent de subvenția guvernului³¹.

În al doilea rând, o adresă din 4 septembrie 1855 a secretarului Teodor Codrescu către casierul Societății, Dimitrie Meleghe, prin care spătarul era rugat să slobozească tânărului Vasile Alexandrescu, pregătit să plece la Paris „spre a studia literatura și cursul filosofiei”, suma de 30 de galbeni, reprezentând contravaloarea

²⁵ „Zimbrul”, nr. 137 din 5 iulie 1855.

²⁶ V. A. Urechia, *Din tainele vieții*, p. 52.

²⁷ *Ibidem*, p. 53.

²⁸ Ștefan Meteș, *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, Tipografia Pallas, 1939, p. 269-294.

²⁹ Fișa induce în eroare cititorii, căci, dincolo de confuzia de nume (care se repetă și la alte cote), anticipază și anunță Parisul drept destinație de studii a celor doi juni, identificare ce nu apare în cuprinsul acestui document.

³⁰ Alexandru Peiu a obținut un stipendiu de la guvern, cum am arătat mai sus, așa că se impunea o corecție în dreptul bursei junelui Alexandrescu.

³¹ Surprinzător este faptul că arhivele păstrează cererea adresată Societății de Alexandru Peiu, la 24 august 1855 (BAR, Arhiva Anastasie Fătu, III b, MCLIX/157), dar nu și pe aceea a lui Urechia, în condițiile în care doar cel din urmă a primit subvenția.

bursei pe primul semestru, plus alți 20 pentru cheltuielile drumului spre capitala Franței. Aflăm de aici, textual, că „agiutorul bănesc” aprobat tânărului urma să se ridice la suma de 60 de galbeni pe an³². Fără îndoială, la acea dată încă se spera ca junele să beneficieze și de sprijinul guvernului, lucru care nu s-a concretizat, de unde și ulterioara creștere a cuantumului bursei oferite de Societate.

Așadar, adăugând acestor sume propriile sale economii și puținul pe care i-l lăsase părintele său prin testament, tânărul de 21 de ani și jumătate a luat calea Franței, decis să reușească în viață. A plecat în prima parte a lunii septembrie 1855, așa că în octombrie trebuie să fi ajuns la destinație; în noiembrie trimitea deja „Zimbrului” corespondențele sale din Paris³³. Drumul spre capitala franceză este admirabil prezentat de protagonist în lucrarea lui autobiografică³⁴, iar aceste povești așternute cu har pe hârtie fac deja deliciul cititorilor. De aceea, amintesc aici doar traseul urmat de învățăcel. Două erau, la vremea aceea, rutele principale din Iași către Paris: una – cu diligența spre Galați, de unde călătorul se îmbarca pe una dintre navele fluviale spre Viena, continuând mai departe spre destinație cu trenul; alta – cu diligența („cu harabagiul jidan”, cum scrie memorialistul) de la Iași la Cernăuți (prin Botoșani), Lemberg, Cracovia, Viena, și mai departe cu trenul. Urechia a ales a doua variantă, ceva mai economică, deoarece finanțatorii nu fuseseră tocmai darnici cu el. Drept dovadă, bursierilor din casa școalelor li se acordau sume considerabil mai mari pentru transport, guvernul fiind generos comparativ cu Societatea înființată de Anastasie Fătu, alimentată din fonduri private. Lui Alexandru Peiu, trimis la Paris la finalul anului 1855 pentru studii militare, guvernul îi aprobase, pe lângă bursa de 180 de galbeni pe an, alți 33 de galbeni pentru „cheltuiala drumului”³⁵.

După sosirea la destinație, tânărul s-a instalat pe rue Neuve de l’Université, în hotelul lui Pére Lorient, unde locuise înainte Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu. S-a mutat apoi pe rue la Harpe, binecunoscuta stradă din Cartierul Latin, dar a trebuit să-și caute alt adăpost în primăvara anului 1856, probabil în contextul lucrărilor pentru amenajarea Bulevardului Saint-Michel căci, notează el într-o scrisoare către poetul Gheorghe Sion, „ulița [...] s-a dat mai toată jos”. Așa că s-a mutat pe rue Racine no 2, Hôtel des étrangers³⁶.

La nici un an după sosirea la Paris, tânărul Vasile Alexandrescu s-a decis să se prezinte la examenul de bacalaureat, chiar dacă o convenție bilaterală recunoștea cursul secundar absolvit în țară și dădea dreptul junilor români să se înscrie la Universitate fără a mai trece prin chinurile unui foarte dificil examen. Bacalaureatul rămânea însă obligatoriu pentru francezii care doreau să urmeze studii superioare³⁷.

³² *Ibidem*, MCLIX/158.

³³ Vezi rubrica *Corespondența particulară a Zimbrului*, „Zimbrul”, anul III, nr. 253 din 28 noiembrie 1855, p. 1009-1010, și nr. 256 din 1 decembrie 1855, p. 1022-1023. Semnează Vasile Alesandrescu.

³⁴ V. A. Urechia, *Din tainele vieții*, p. 53-58.

³⁵ AN-Iași, fond MCIP Moldova, dosar 4/1855, f. 7 și 13.

³⁶ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 286-288 (scrisoarea din 6 mai 1856, Paris).

³⁷ S-a scris mult, uneori prea general, alteori repetitiv sau contradictoriu, despre bacalaureatul francez din secolul XIX. Câteva date esențiale vezi la Philippe Marchand, *Un chantier à*

În memoriile sale, Urechia afirmă că, atunci când ajunsese la Paris, perioada înmatriculărilor se încheiase, așa că nu putea decât să aștepte toamna anului 1856 pentru a deveni student „ordinar”, cu drepturi și cu obligații formale. Nu este exclus să fi ajuns la vreme, dar să fi ezitat, simțindu-se încă nepregătit pentru acel mediu academic riguros și foarte competitiv. Bunăoară, în prima scrisoare pe care i-o adresa lui Gheorghe Sion după instalarea la Paris, tânărul vorbea despre „ocupațiunile” și „anevoiențele” pe care trebuie să le depășească pentru „a urma cu succes cursurile de litere de la Sorbona”. Și tot acolo se referă la intenția de a trece, până în luna aprilie (1856), bacalaureatul în litere, considerând că pregătirea acestui examen îi va acoperi „multele lacune” pe care le acumulase acasă „din cauza neregulei Academiei noastre” și îi va ușura, în fapt, viața de student³⁸.

În mod cert, bursa i s-a mărit treptat, prima oară poate chiar ca rezultat al reușitei la bacalaureat. La 20 august 1856, Teodor Codrescu, colegul de ziaristică de la Iași și membru al Societății, adevăra faptul că ridicase de la casierie suma de 50 de galbeni pentru a-i trimite tânărului Alexandrescu la Paris „pensia pe semestrul I al anului al doilea”³⁹. Așadar, cuantumul ar fi fost de 100 de galbeni pe an, tot insuficient față de nevoile reale. Fără a preciza sursa informației sale, Vistian Goia nota că Urechia beneficia de o „destul de mică” bursă de 120 de galbeni pe lună⁴⁰. O cifră nicidecum mică, ci exagerată, aici strecurându-se, nebăgată de seamă, o eroare a exegetului, care va fi voit să scrie 120 de galbeni pe an. Să adaug faptul că niciodată bursierii români din secolul XIX nu se arătau mulțumiți de valoarea stipendiului primit; mai mult chiar, în corespondența cu autoritățile române se plâneau mereu că banii din țară ajung cu mare întârziere, că abia trăiesc de la o lună la alta, că acumulează datoriile pentru care riscă detenția etc. Chiar eroul acestor rânduri îl rugase pe Gheorghe Sion în primăvara lui 1856, cu o disperare parte adevărată, parte simulată, să-l convingă pe Teodor Codrescu „a-mi trimite paralele căci mi-am pus ornicul amanet de mănânc și n-am cu ce plăti esamenele”⁴¹. Se referea, firește, la bursa oferită de *Societatea pentru încurajarea tinerilor la învățătură* și la taxele pentru examenul de bacalaureat. Peste câteva luni, cocoșat de „greutățile traiului și de spesele studiilor literare”,

ouvrir: l'histoire du baccalauréat, 1808-1940, în *L'examen. Évaluer, sélectionner, certifier, XVIe-XXe siècles*, sous la direction de Bruno Belhoste, număr tematic din „Histoire de l'éducation”, nr. 94, mai 2002, p. 201-208 (<https://journals.openedition.org/histoire-education/819>, accesat la 20.09.2024). Iar pentru valențele examenului ca instituție socială (tipologie, probe, verdict), vezi în cuprinsul aceluiași număr tematic studiul lui Bruno Belhoste, *L'Examen. Une institution sociale*, p. 5-15 (<https://journals.openedition.org/histoire-education/813>, accesat la 20.09.2024). De asemenea, vezi Henri Berguin, *Le Baccalauréat*, în „Revue de Deux Mondes”, iulie 1965, p. 3-24 (<https://www.revuedesdeuxmondes.fr/article-revue/la-reforme-du-baccalauréat-2/>, accesat la 15.09.2024). În schimb, cititorul câștigă *numai vorbe* parcurgând studiul semnat de Samira Elatia, *The Baccalauréat Exam in France: History, Merit, and Passing*, în „Contemporary French Civilization”, Liverpool University Press, 2004, vol. 28, nr. 1, p. 111-120.

³⁸ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 270 (scrisoarea din 22 ianuarie 1856).

³⁹ BAR, Arhiva Anastasie Fătu, I Acte 190.

⁴⁰ Vistian Goia, V. A. Urechia, București, Editura Minerva, 1979, p. 23.

⁴¹ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 277 (scrisoarea din 22 martie 1856).

se declara „mângâiat” doar de faptul că bursierii trimiși de guvern se găsesc la fel de strâmtorați ca el și „mă ajung pe toată ziua”. Măcar își recunoștea păcatul de a găsi confort în necazul celorlalți: „ce vreți, așa e natura, biata noastră natură”⁴².

Cum o dovedesc piesele epistolare, V. A. Urechia primea sume mici sau modice de bani și de la amicii săi sau de la alți filantropi, inclusiv pentru rolul jucat în cadrul comitetului de propagandă român, unde îndeplinea funcția de secretar, alături de C. A. Rosetti și de Alexandru Romalo. De la Gheorghe Sion căpătase în două-trei rânduri câțiva galbeni, apoi chiar o „anuală și generoasă ajutorință de 20 #”⁴³, ceea ce trebuie să fi însemnat foarte mult pentru junele risipit între studii, nevoile traiului zilnic și eforturile depuse cu asupra de măsură pentru cauza unionistă. Mai mult chiar, depășind toate așteptările studiosului față de care nu avea nicio datorie, Sion îi mijlocise suportul financiar al unei „dame”, ceea ce l-a făcut pe beneficiar să se declare reconciliat cu „secul” feminin, pe care-l bănuise anterior de lipsa patriotismului⁴⁴.

Până la 14 iulie 1857, *Societatea pentru încurajarea tinerilor la învățătură* cheltuisese cu studiile lui Vasile Alexandrescu suma de 9.250 de lei (250 de galbeni, potrivit cursului de 37 de lei pentru un galben)⁴⁵, lucru care arată că, într-adevăr, subvenția acestuia nu rămăsese la nivelul de 60 de galbeni, cât i se aprobaseră inițial, ci se dublase aproape între timp.

Cum se va vedea mai jos, Urechia are propria variantă despre etapa studiilor la Paris și mai cu seamă despre reușitele sale academice. În memorii, apelează la tot soiul de subterfugii și exprimări evazive, pentru a nu oferi cititorilor informații precise, verificabile. Mai mult, își conturează o imagine de studios eminent, care ar fi repurtat un succes deosebit la bacalaureat, construcție în dezacord cu documentele păstrate în arhive. Pentru o lectură mai facilă și o înțelegere adecvată a argumentației, am aranjat informațiile și analizele pe două paliere distincte: varianta memorialistică, susținută de eroul acestor rânduri, și varianta probată de documentele pe care le-am adunat de-a lungul ultimului deceniu.

Narativul Urechia: „în aplauzele întregului auditor”

Fostul student la Paris ne spune că, după o pregătire de câteva luni cu profesorul de jurisprudență Émile Acollas⁴⁶, reușea să treacă la 18 august 1856 bacalaureatul în litere, cu un rezultat excelent și câștigând o faimă nemaivăzută

⁴² *Ibidem*, p. 292 (scrisoarea din 9 noiembrie 1856, Paris). Într-adevăr, într-o adresă din 5 iunie 1856 către Departament, bursierii moldoveni Culianu, Mărzescu, Peiu, Melidon și Vasiliu se plâneau că „mijloacele” nu le ajung nici măcar pentru traiul de bază, că stipendiștii din Țara Românească au parte de burse mai mari (deși sunt pe „aceleași bănci” și „câtre tot același scop țintesc”), așa că solicitau creșterea burselor (AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 5/1850, f. 108).

⁴³ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 292.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 286 (scrisoarea din 10 aprilie 1856, Paris).

⁴⁵ BAR, Arhiva Anastasie Fătu, III B, MCLIX 161 (*Relație de starea societății de încurajare a tinerimei române la învățătură, 14 iulie 1857*, Iași, Tipografia Buciumului român, p. 14).

⁴⁶ Destinul a făcut ca Acollas să devină o constantă în viața lui Urechia, așa cum povestește memorialistul în paginile sale (V. A. Urechia, *Din tainele vieții, vezi Studiu introductiv*, p. VIII, nota 2).

printre studenți⁴⁷. Apoi s-a înscris cu acte în regulă (ca student înmatriculat) la Facultatea de Litere, ale cărei cursuri începuse a le audia încă de la sosirea sa⁴⁸.

Bursa oferită de *Societatea pentru încurajarea tinerilor români la învățatură*, chiar adăugată propriilor resurse și micilor sume primite de la amici, nu putea susține cheltuielile considerabile ale șederii unui student în Orașul Lumină. Tânărul a cârpit, așa cum a putut, găurile pungii: i-a mentorat pe fiii unui anume Sturdza (nu știm care) aflați la studii în liceul Louis le Grand, a cules o carte a lui Dimitrie Ralet, a publicat articole unioniste în presa pariziană, a dat lecții de limbă română principelui Napoleon, propus de unele cercuri, ne spune memorialistul, pentru a deveni „regele” Principatelor⁴⁹.

Iată un pasaj elocvent pentru versiunea prezentată cititorilor de V. A. Urechia, cu privire la examenul de bacalaureat la care se înscrișese, notează el, mai mult pentru a-și verifica bruma de cunoștințe obținute în țară, căci, odată plătită taxa, s-ar fi putut înscrie la cursurile pentru licență și fără a trece prin focurile complicatelor probe:

Pe lângă ocupațiunile mele de jurnalist și de agent politic a lui C. A. Rosetti, nu neglijam studiile. Urmam în același timp cursurile literare de la Sorbona și pregăteam examenul de bacalaureat cu amicul meu Acollas.

La 18 august 1856 mă prezintai la acel examen.

În aceeași serie cu mine se afla un singur român, d-l Cœur Aslan. Ca profesor veghetor la proba în scris, avurăm pe junele, pe atunci profesor de filosofie, d. Charles Lévêque. Examinați riguros de avem sau nu cărți sau manuscripte cu noi, furăm introduși și așezați la distanță unul de altul în amfiteatru. Aveam de făcut două lucrări în scris. O versiune de vreo sută de versuri latine și o compozițiune filozofică. La aceasta din urmă ni se dete de subiect: *contrastele*. Două din trei părți din candidați își luară dicționarele și ieșiră, după ce unii moțăiră zadarnic condeiul între buze. Eu citisem cu câteva zile mai înainte, împreună cu Acollas, tratatul lui Aulo-Gelu, în care tocmai mă izbise frumoasele sale teorii asupra contrastelor. Atât îmi plăcuse lucrarea latină, că știam pe din afară pasajii din ea.

Grație acestei împrejurări și a posesiunii, destul de bună, a limbei franceze, compozițiunea mea fu găsită de juriu cea mai bună din toate. Versurile care începeau cu: „Est dea majestas quae mundum regit” încă ieși din cele mai bune, cu toate că astăzi un tânăr coleg universitar găsește că nu știu latinește, tocmai pentru că el n-a făcut probele mele în această limbă.

Din cauza excelentelor mele lucrări, din întreaga serie de 25 de candidați nu furăm admiși la oral decât 7, între care nu și dragul meu compatriot.

Studenții francezi cari aflaseră că eu eram de vină că mulți căzuseră, comparându-li-se lucrările cu ale mele, mă înjurau prin toate colțurile, pe când compatrioții mei Mârzescu, Peiu, Dabija, frații Fălcoieni și frații Petrești etc. mă felicitau, se declarau gata să asiste la proba orală.

⁴⁷ Proba scrisă s-a păstrat și poate fi consultată. BAR, Arhiva V. A. Urechia, IX bis Acte 169 (1841-1900), f. 7-9.

⁴⁸ Se păstrează trei inscripțiuni de la Facultatea de Litere, eliberate la 12 noiembrie 1856, 14 ianuarie și 9 aprilie 1857 (*ibidem*, f. 6 v.).

⁴⁹ V. A. Urechia, *Din tainele vieții*, vezi *Studiu introductiv*, p. IX.

În fine, urma proba orală, unde a avut și o discuție mai aprinsă cu unul dintre examinatori.

Dezaprobat, prin șoaptă la ureche de colegii săi, excentricul profesor mă examinează asupra domniei lui Ludovic al XIV-lea un timp încincit de ce-i da drept legea. Noroc că posedam bine materia, așa că silit fu să-mi dea bilă albă, la aplauzele întregului auditor.

Celelalte materii le trecui de asemenea cu succes. La limba latină am recitat din memorie aproape jumătate din cântul al IV-lea din *Eneida*. La limba elenă m-a ajutat mult pronunția grecească, care începea a fi la modă, în opozițiune cu cea erasmică. Numai la matematică emoțiunea mi-a fost mai mare, căci, din cauza schimbărilor de program la liceu, nu prea eram tare în geometrie. Totuși, când profesorul văzu notele excelente de la materiile literare, nu-mi refuză o notă mai superioară decât cea de trecere.

Proclamat *admis*, tinerimea franceză m-a luat la ieșire din emiciclu pe sus în triumf, pentru că o răzbnasem de cârcotașul profesor, și m-am dus însoțit de români într-o gargotă din vecinătate, unde toți îmi oferiră un pahar cu vin (căci bere nu beam, cum continuu de a nu bea). Până în seară se delungi petrecerea mai mult cu apă rece.

Din acea zi, eram un student cunoscut în cartierul latin.

Din descrierea realizată în pasajul de mai sus, dar și în alte surse epistolare, pare că principala activitate a lui Urechia la Paris a fost cea politică/națională (obținerea sprijinului francez pentru cauza românilor) și abia apoi a acordat timp și atenție învățaturii. Oricum, i-a avut drept profesori pe „admirabili” Henry Patin, Saint-Marc Girardin, Émile Egger, Charles Lévêque, Charles Benoît Hase, de la care a învățat filosofie, gramatică comparată, limbă latină, istorie bizantină, practica discursului, tehnici de cercetare a vechilor cronici și documentelor de arhivă etc.⁵⁰

După reușita la bacalaureat și-ar fi continuat studiile, finalizate printr-o licență. Despre cel din urmă grad academic Urechia vorbește puțin, ba chiar evită cu mare grijă folosirea termenului licență/licențiat, preferând alții, cvasi-generalii. Se și căsătorise la Paris – un caz rarisim printre studenții români –, în vara anului 1857, cu Francisca (alintată Pachita) del Plano, fiica unui reputat medic al Curții Regale spaniole, mergând apoi la Madrid să-și cunoască socrii. Lucrurile se aranjaseră în direcția dorită, considera el peste ani, notând: „Eram deplin fericit. Plecam din Paris cu oarecare succese școlare, eram însurat cu o madrilenă în vază, aveam să văd Spania”⁵¹.

Prin familia soției a intrat în contact cu elita intelectuală a capitalei spaniole, stabilind relații care i-au folosit mult peste ani. El se referă și la unele

⁵⁰ Nu insist aici asupra cursurilor urmate de istoricul literat, nici asupra personajelor care l-au format intelectual în Orașul Lumină. Cum am precizat, aceste amănunte le oferă chiar cel în cauză, cu destulă larghețe, în autobiografia care a reprezentat, altminteri, sursa documentară aproape exclusivă a paginilor dedicate de Anișoara Popa etapei studiilor pariziene (Anișoara Popa, *op. cit.*, p. 24-30).

⁵¹ V. A. Urechia, *Din tainele vieții*, p. 91.

cursuri audiate la Universitatea din Madrid, care i-ar fi îmbogățit orizonturile dincolo de cunoașterea sistematică de care a avut parte la Paris:

Faptul că am mers și pe la Universitatea din Madrid nu poate fi luat în seamă, deoarece nu m-am dus decât în mod sporadic și nici n-am fost înscris printre studenții ei. Ce fericit și mândru aș fi totuși, dacă împrejurările neducându-mă la Sorbona m-ar fi făcut discipolul unei universități ca cea din Madrid⁵².

De asemenea, descriind întoarcerea de la Madrid la Iași, la cumpăna anilor 1857-1858, strecura informația că a oprit scurtă vreme la Paris pentru a-și prelua documentele școlare: „De la Bayona plecarăm a doua zi spre Paris, unde aveam să mă opresc puține zile ca să-mi iau actele de studii”⁵³.

Așadar, etapa instrucției se încheiase cu „oarecare succese școlare”, iar documentele care dovedeau reușita au fost ridicate într-un scurt popas la Paris, pe drumul de întoarcere. Care erau aceste documente, nu știu cu certitudine. Teoretic, puteau fi, în această ordine: cele două lucrări scrise la examenul de bacalaureat, diploma de bacalaureat, inscripțiunile primite de la Sorbona care atestau frecventarea cursurilor și, în final, problematica diplomă de licență în litere. Voi reveni ceva mai jos asupra acestor acte școlare.

Cititorii sunt lăsați să înțeleagă ceea ce doresc din frazele meșteșugite, alese cu grijă, ale memorialistului. Textul este conceput a spune povestea studiilor cu destule amănunte pentru a părea credibilă, dar, în același timp, spre a putea fi interpretată în fel și chip, fără ca autorul să poată fi acuzat de intenții mistificatoare. Evident, lipsa de precizie în comunicarea acestor episoade nu este deloc întâmplătoare, și are legătură cu fantomaticul grad de licențiat în litere pe care Urechia a pretins – și autoritățile române l-au recunoscut ca atare – că l-a obținut în timpul șederii sale la Paris. Întors la Iași în primele săptămâni ale anului 1858 împreună cu Pachita, el începe să fie numit de autorități în actele publice „licențiatul Basile Alexandresco”. Din acel moment, titlul de licențiat în litere la Paris, care i-a deschis larg porțile carierei academice și politice, l-a însoțit până la finalul vieții.

Ce spun documentele

Fără îndoială, detaliile studenției la Paris, așternute pe hârtie de însuși Urechia, se constituie într-o sursă importantă pentru clarificările ce trebuie aduse etapei educației celebrului cărturar. La fel de evident este faptul că orice demers autobiografic trebuie întâmpinat cu prudența necesară, din motive unanim cunoscute. Cu atât mai mult, în cazul acesta, circumspecția și spiritul critic nu pot fi opționale, ci devin obligatorii, și încă într-o tonalitate înaltă, deoarece chestiunea finalității studiilor lui Urechia a reprezentat un subiect de cancan (academic și nu numai) în epocă. Altminteri, atât înțepăturilor, cât și

⁵² *Ibidem*, p. 95.

⁵³ *Ibidem*, p. 101.

atacurilor pe această temă Urechia abia le-a răspuns, iar atunci când a făcut-o (fără a reuși să convingă pe cineva) a lăsat senzația de nesiguranță, aproximare studiată și voită imprecizie.

Să revenim însă la examenul de bacalaureat susținut de tânărul român în fața comisiei în august 1856, care l-ar fi propulsat pe Urechia în elita studențească a Cartierului Latin, cum ne transmite el. Mai mult, unii dintre candidații la acest onorabil titlu i-ar fi purtat sâmbetele din pricina „excelentelor mele lucrări”, cum avea să scrie peste ani. Ar fi ridicat ștacheta prea sus prin compozițiile sale, așa că doar o treime din seria sa ar fi fost admiși la oral, ba unii chiar părăsiseră deja competiția nemulțumiți de subiectele primite spre tratare.

Bacalaureatul era o inovație franceză și consta la jumătatea secolului XIX în două tipuri de probe: scris și oral. Din fericire, lucrările scrise ale lui Urechia, purtând data de 18 august 1856 (probele orale au avut loc în ziua următoare, când s-a dat și rezultatul), se mai păstrează încă în fondul de arhivă/manuscrite al Bibliotecii Academiei Române din București și permit formularea câtorva observații. E un caz fericit, mai ales că unul dintre cercetătorii care s-au ocupat îndeaproape de tema compoziției franceze în sistemul educativ al Hexagonului deplângea absența acestor probe materiale: „Pour les baccalauréats, par exemple, aucune copie de composition française n'a été retrouvée sur les deux or trois cent mille qui ont été rédigée avant 1901”⁵⁴.

Mă întorc la piesele Bibliotecii Academiei Române, unde se află proba la limba latină (fig. 1) și o parte din compoziția franceză (fig. 2). Cea din urmă nu are elemente de identificare precum cea dintâi, dar analiza conținutului demonstrează, fără pic de îndoială, că este proba de compoziție de la examenul de bacalaureat, și nu simple foi din vremea studiilor pariziene. Pe cât de ordonată este versiunea din limba latină, pe atât de neîngrijită, cu multiple ștersături și corecturi este compoziția franceză. Așa că nu putem exclude posibilitatea ca ceea ce s-a salvat să fie doar ciorna, cu foi de dimensiuni mai mari decât în cazul primei lucrări. Dacă, totuși, avem de-a face cu lucrarea propriu-zisă care a ajuns pe masa profesorilor examinatori, atunci aceasta nu poate fi catalogată ca „excelentă” decât în imaginația autorului. E drept, există o anume coerență în expunerea ideilor, iar candidatul român face o bună figură jonglând cu diverse concepte și trimițând la autori precum Aulus Gellius, Cicero, Francesco Petrarca, abatele Fénelon. Ba chiar aduce în discuție și direcția literară a revistei „Albina” de la Iași. Dar, deopotrivă atunci și acum, lucrarea lasă impresia de încercare acceptabilă, un amestec în care pasajele mediocre conviețuiesc alături de altele mai bune.

Notarea se făcea cu bile: albe (excelent), apoi roșii și negre. Mai întâi se notau cele două lucrări la proba scrisă. Candidatul care primea bilă neagră era eliminat, fără posibilitatea de a intra la oral și trebuia să încerce din nou, la următoarele sesiuni. La fel, aceia care intrau la oral, dar aveau două bile negre din cele cinci primite, erau refuzați.

⁵⁴ André Chervel, *Les sujets de composition latine du baccalauréat ès lettres (1853-1880)*, Paris, Librairie Voibert/Institut national de recherche pédagogique, 1999, p. 17.

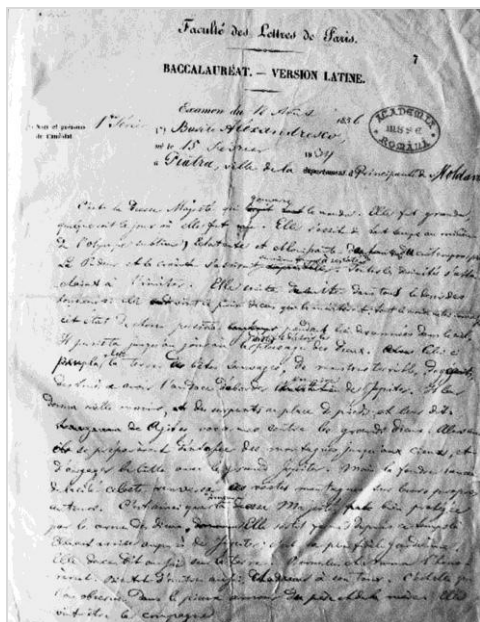

Fig. 1. Fragment din prima probă scrisă la bacalaureat: versiunea latină.

Sursa: BAR, Arhiva V. A. Urechia, IX bis Acte 169 (1841-1900), f. 7.

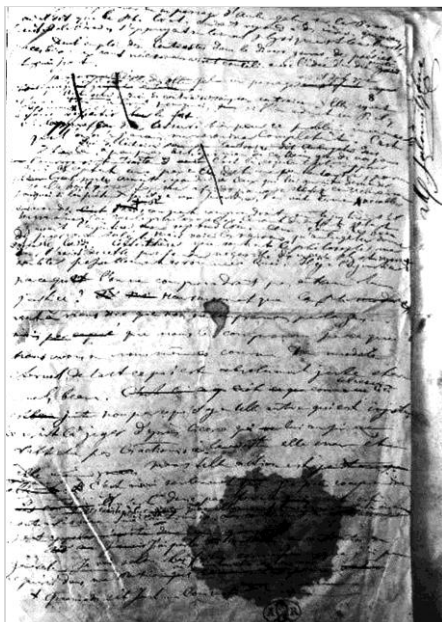

Fig. 2. Fragment din a doua probă scrisă la bacalaureat: compozițiunea franceză.

Sursa: BAR, Arhiva V. A. Urechia, IX bis Acte 169 (1841-1900), f. 8.

Păstrată tot la Biblioteca Academiei Române din București, diploma care îi conferea lui Basile Alexandresco gradul de „Bachelier ès Lettres”, emisă „au nome de l’emperor” la 6 februarie 1857, nu conține, evident, calificativele obținute de candidat⁵⁵. Rezultatele sunt însă consemnate în Certificatul de Aptitudini emis pe numele său și inclus într-un volum al registrelor de procese-verbale aflat la Arhivele Naționale ale Franței (fig. 3). De acolo aflăm că la proba compoziției scrise în limba franceză a primit bilă *rouge* și, la fel, la alte două probe: Interpretări de autori clasici și Istorie și geografie. O bilă *rouge-noire* primise la Logică, iar la ultima probă, Științe, unde românii se găseau de regulă mai prost pregătiți, primise bilă *noire*⁵⁶. Foarte departe de bilele albe pe care le invocase chiar el pentru a-și cosmetiza isprăvile școlare de la Paris. Mai mult, din aceeași sursă franceză aflăm și calificativul obținut: *assez bien* („aproape bine” sau „destul de bine”). Erau utilizate calificative precum *éliminé*, *refusé*, *assez bien*, *bien* și *très bien*. În dreptul celor care nu treceau de proba scrisă apărea mențiunea *éliminé*, iar a celor care nu reușeau la examen (proba scrisă și oral), *refusé*. Candidații care treceau bacalaureatul primeau, așadar, unul dintre celelalte trei calificative.

⁵⁵ BAR, Documente istorice, CCCIX/18.

⁵⁶ Archives Nationale de France, Pierrefitte-sur-Seine, Paris (mai jos: ANF), AJ/16/3130 Baccalauréat (registres des procès-verbaux), 1855-1856, f. 144.

144

ACADEMIE
DE PARIS.

ENSEIGNEMENT SUPERIEUR.

FACULTE DES LETTRES DE PARIS.

SESSION DE MOIS
d'août 1856

CERTIFICAT D'APTITUDE
au grade de Bachelier ès Lettres.

Nous, Professeurs de la Faculté des lettres de Paris, assistés d'un Professeur de la Faculté des sciences de Paris.

En exécution du décret impérial du 17 mars 1808, de la loi du 15 mars 1850, du décret impérial du 22 août 1854, et conformément au règlement du 5 septembre 1852:

Vu les notes obtenues par M. *Alexandresco*
no 3 département
d' *Basile* le 15 Juin 1856 candidat au Baccalauréat
ès lettres, à la suite de ses compositions écrites et de ses réponses aux questions portées au programme sous les numéros ci-après :

		COEFFICIENT DES BILLES
Compositions écrites	R
Explication des auteurs	grecs..... N° 1	R
	latins..... N° 5	
	français..... N° 4	
Logique.....	N° 3	R
Histoire et Géographie.....	N° 58	R
Sciences (arithmétique, géométrie et physique élémentaire).....	N° 27	R

Après avoir constaté le résultat des épreuves subies par le candidat, l'avis déclaré digne du grade de Bachelier ès lettres avec la mention *assez bien*.

Fait à Paris, le 19 août 1856

Les membres du Jury,

Ve :
Le Doyen,

Le Secrétaire,

B. Alexandresco

Fig. 3. Certificatul de aptitudini în care sunt consemnate calificativul (*assez bien*) și bilele primite de Basile Alexandresco la examenul de bacalaureat în litere, Paris, 19 august 1856.

Sursa: Archives Nationale de France, Pierrefitte-sur-Seine, Paris, AJ/16/3130 Baccalauréat (registres des procès-verbaux), 1855-1856, f. 144.

La V. A. Urechia (Basile Alexandresco) apărea mențiunea *assez bien*, așa cum am arătat deja, ceea ce înseamnă că nu a lăsat, nici pe departe, acea impresie

extraordinară despre care face vorbire în autobiografie. Sursele arhivistice franceze ne permit și alte constatări analitice, în special asupra contextului în care Urechia a obținut rezultatul cu care s-a fâlit toată viața, și care pot nuanța lucrurile în ambele direcții. Seria 21 din data de 19 august 1856 începea cu însuși Basile Alexandresco și numără 24 de candidați. Dintre aceștia au fost eliminați 17, aproape de cifra de două treimi pe care o amintește memorialistul. Iar dintre cei șapte care au intrat la oral, unul singur a fost „refuzat”, ceilalți reușind la examen cu același calificativ, *assez bien*, rata de succes fiind de 25%.

Comparând certificatele de aptitudini emise pe numele celor șase tineri, constatăm că viitorul istoric nu s-a distins pentru merite în interiorul micului grup care răzbișe sorții. Dimpotrivă, lucrurile au stat exact pe dos. Geffriaud Jean Baptiste a picat la oral, primind la final trei bile roșii și două negre⁵⁷, iar Urechia căpătase, cum am văzut, două bile roșii, o bilă neagră și una roșie-neagră, puțin lipsind să rateze bacalaureatul. Între cei șase norocoși, s-a situat la coada clasamentului, căci toți cei cinci colegi de caznă academică fuseseră notați mai bine decât „premiantul” nostru: Benvist Henri Alphonse (patru bile roșii, una roșie-neagră), Sachau Auguste Antoine (două bile roșii, una albă, una roșie-albă), Lescuyer Auguste (două bile roșii, una neagră, două roșii-albe), Lassine Pierre Albert (patru bile roșii, una albă), Altairuc Jean Marc (trei bile roșii, două albe)⁵⁸.

Firește, hazardul și-a avut rolul său. Lucrurile ar fi putut sta diferit, în bine sau rău, dacă Urechia ar fi nimerit în seria următoare (22), care a trecut prin fața examinerilor tot în zilele de 18 și 19 august, și din care a făcut parte, alături de alți 24 de tineri, George Aslan, conaționalul amintit de Urechia. Nu mai puțin de 13 candidați au fost eliminați la proba scrisă (printre care și junele Aslan), restul fiind declarați reușiți (10 cu *assez bien*, unul cu *bien* și unul cu *très bien*), rezultând o rată de succes aproape dublă față de seria precedentă (48%).

Avem, pe de o parte, amintirile lui V. A. Urechia, care descriu o mare victorie scolastică, sărbătorită de întreg Cartierul Latin. Pentru a evita ca publicul cititor să interpreteze succesul său ca fiind salutat doar de români, lucru care ar fi diluat considerabil meritele protagonistului și, în final, impactul istorisirii, memorialistul întărește faptul că a fost purtat „în triumf” de „studentimea franceză”. Pe de altă parte, avem natura frustă a documentelor, care arată că tânărul român a luat bacalaureatul, e drept, dar nu cu onoruri, ci la limită, cu cea mai joasă evaluare posibilă pentru trecere, rămânând, în fapt, ultimul clasat dintre fericiți.

Între cele două extreme există însă un ocean de nuanțe, care îl salvează oarecum pe memorialist din ridicolul situației în care singur s-a așezat, împoțonând realitatea cu remarcabilul său talent scriitoricesc. Bacalaureatul era, la jumătatea secolului XIX francez, un examen extrem de serios, în care candidatul trebuia să dovedească o bună cunoaștere în mai multe materii ale ciclului secundar, inclusiv din cele „științifice”. Evident, o foarte bună posesie a limbii

⁵⁷ *Ibidem*, f. 155.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 149, 160, 161, 163, 165.

franceze era obligatorie. Urechia sosise la Paris în octombrie 1855, așadar avusese doar câteva luni pentru a se pregăti cu juristul Émile Acolas și pentru a-și perfecționa limba, lucru care aruncă o altă lumină asupra întregii istorii, ridicându-l puțin pe povestitor din zodia caraghiosului. E drept, episodul ar trebui îmbrăcat într-o haină ceva mai ponosită decât a lăsat mărturie autorul, dar nu-i putem refuza tânărului educat la Iași unele merite școlare, mai ales că a rămas, totuși, singurul străin admis în acele zile (seriile 21 și 22).

Se observă, din această confruntare a creației literare cu documentul de arhivă, că vanitosul V. A. Urechia dezvoltase o plăcere aproape patologică în aducerea din condei a adevărului, dacă nu chiar a minți abrupt și fără opreliște, când considera oportun⁵⁹. Cu atât mai mult atunci când putea coborî un plus de lumină favorabilă asupra imaginii sale de campion (naționalist) al spațiului academic, pe care a dorit nespus să o lase tinerelor generații.

Doar că imaginea însăși, în acest mariaj complicat dintre autentic și plăsmuit, a fost la un pas să facă implozie la doar câțiva ani de la moartea celui în cauză, prin anchetele întreprinse de chiar unul dintre profesorii Facultății de Litere a Universității din București. Și el fost student la Paris, Pompiliu Eliade a avut curiozitatea (și răbdarea!) de a cerceta arhivele Sorbonei și de a aduna „câteva acte necunoscute”, cum notează⁶⁰, extrăgând, cu (doar) câteva lămuriri trebuincioase, numele românilor care au obținut acolo grade academice. Avusese de mai multă vreme această intenție, dar refuzurile inițiale ale autorităților universitare, Eliade și-a amânat investigația până când, în fine, „D. Antoine, secretarul Facultății de Litere de la Paris, ne-a încuviințat să ne coborâm în pimițele Sorbonei”⁶¹.

Scormonind registrele Facultății de Litere, reputatului filolog a arătat în premieră care au fost calificativul și bilele primite de V. A. Urechia la examenul de bacalaureat⁶², dar, în acest caz, nu au existat consecințe pentru cel „deconspirat”. Pe de o parte, Urechia fusese repede dat uitării după trecerea la cele sfinte, iar amintirile sale văzuseră lumina tiparului doar într-un foileton de presă, și ele uitate deja. Pe de altă parte, contribuția lui Pompiliu Eliade a apărut în „Vieța Nouă”, revista lui Ovid Densușianu (și el fost student la Paris), publicație parțial izolată în lumea culturală românească⁶³. Nu mă voi referi aici la disputa

⁵⁹ E locul să operez anumite corecții legate de propriile afirmații de acum un deceniu, când notam (bazat fiind pe o serie de verificări punctuale), referindu-mă la raportul dintre ficțiune și adevăr în lucrarea autobiografică: „Urechia este sincer, nu inventează fapte în *Memoriile* sale, cel mult poate să nu prezinte întreg tabloul” (V. A. Urechia, *Din tainele vieții*, vezi *Studiu introductiv*, nota 139). În lumina noilor surse descoperite între timp, trebuie să admit că, într-adevăr, în ceea ce privește studiile sale și chiar propria imagine, Urechia răstălmăcește adevărul, prezentându-ne o cu totul altă realitate. În rest însă, chiar dacă înflorește tapițeria poveștii sale în multe momente, cadrul ei general rămâne mai apropiat de realitate decât de ficțiune.

⁶⁰ Pompiliu Eliade, *Din arhivele Sorbonei*, în „Vieța Nouă”, anul I, 1905, nr. 10, p. 223.

⁶¹ *Ibidem*, p. 225.

⁶² *Ibidem*, p. 230.

⁶³ Eugeniu Speranția, *Însemnări despre revista „Vieța Nouă”. Mărturiile unui colaborator*, în „Anuar de lingvistică și teorie literară”, tomul XVIII, 1967, p. 105-110 (aici, p. 105).

Eliade – Iorga și la aversiunea istoricului față de Pompiliu Eliade, de notorietate, care ar fi putut influența, într-un fel sau altul, receptarea acestui text în funcție de poziționarea cititorului, dar trebuie să atrag atenția asupra manierei, defel inspirate, în care autorul (Pompiliu Eliade) și-a pus în valoare munca de recuperare documentară, înghesuind în câteva pagini, cu parcimonie, un noian de litere și cifre anevoie de parcurs, îngropând, în fapt, rezultatele unui travaliu complicat.

Fig. 4. Diploma de bacalaureat în litere,
pe numele lui Basile Alexandresco, Paris, 6 februarie 1857.
Sursa: BAR, Documente istorice, CCCIX/18.

„Licențiatul” Vasile Alexandrescu

Dacă asupra bacalaureatului trecut de V. A. Urechia la Sorbona nu au existat controverse în spațiul public al celei de-a doua jumătăți de secol XIX, chestiunea presupusei sale licențe în litere a intrat într-o cu totul altă logică, pe fondul implicării istoricului și literatului în disputele vremii.

Primul care l-a înghiontit pe tema studiilor (licenței) sale a fost Bogdan Petriceicu Hasdeu, într-un context destul de bine cunoscut în literatura de specialitate, acela al „procesului de imoralitate” care-i fusese deschis lui Hasdeu în urma publicării nuvelei *Duduca Mamuca*, în paginile revistei „Din Moldova”

(titlu schimbat în „Lumina” odată cu numărul 10), foaie îngrijită și finanțată de el însuși, gest temerar într-o urbe buimacă și depresivă, care părea să-și fi pierdut voința și direcția – o spune chiar Hasdeu în apărarea sa publică – după renunțarea la statutul de capitală (1862). Dacă procesul reprezentase o aiureală fără sens și nedreaptă, rezultat al unei inflamări prea joase pentru înălțimea numelor implicate (Titu Maiorescu fiind unul dintre acestea), lovitura adresată de Hasdeu „licențiatului Vasile Alessandrescu” ar fi putut să-l doboare pe receptor, dacă ar fi luat forma unui discurs încheiat, cu numele în clar al împlicinatului. Fabricând însă un personaj de roman, e drept, ridicol până la cer, Hasdeu abia dacă l-a zgâlțâit un pic pe fostul student de la Paris, prea bine conectat în sistemul de educație și în viața politică a acelor ani.

Adevărul este că Urechia, președintele Comitetului de Inspecțiune de la Iași, poziție extrem de influentă la nord de Milcov în epoca unificării administrative, nu semnase adresa care îl încredințea pe Hasdeu și înfiera „pornografiile” din *Duduca Mamuca*. Dar eruditul basarabean considera că Urechia fusese la originea mașinațiunii⁶⁴, așa că a decis ca în continuarea narațiunii (*Duduca* apărea în revistă în foileton, curgând și după apariția cazului) să-l introducă în scenă pe „licențiat”, sub masca caraghiosului personaj Vladimir Aleșchin-Uho. Selectez pasajul cel mai folositor demonstrației de față:

Intrând în salon, văzui numai tot mese de joc. Ștosul, pichetul, faraonul, wistul, preferansul domneau despoticește în această societate, împăcându-se și urmând unul după altul, ca boierii adunării obștești. Căutând un locușor mai retras, zării într-un colț al odăii pe celebrul *licențiat în litere de la Universitatea de Marocco*, profesorul de literatură la Facultatea Filosofică; o personalitate a cărui singură vedere, ba chiar numele avea privilegiul de a face să rădă până și studentul cel mai posomorât din oricare facultate. Vladimir Aleșchin-Uho, așa se numea individul, se-ntorsese atunci de curând din străinătate, unde a fost trimis să studieze literele spre a se urca pe vreuna din cele multe catedre vacante. După o călătorie de doi ani, el reveni plin de... știință? Ba de colb! Universitatea în care ar fi studiat și gradul lui academic erau pentru toți o cestie tot atât de obscură, ca și patria și epoca lui Omer. Se știe numai că-n acea misterioasă universitate, licențiații în litere sunt scutiți de a ști grecește și latinește, de unde studenții au dedus, cum că ea nu se află în Europa, ci doar undeva în Africa, bunăoară la Marocco. Se știe, zice un burș-calamburist, că la Marocco oamenii se îngrijesc mai mult de picioare, decât de capete: de aceea ni vin de acolo marochinuri bune și licențiați nici de o treabă. La discursul de deschidere toți ascultătorii au adormit. La a doua lecție erau presinți numai patru auzitori. Studenții mei știu mai multe decât mine, a gândit Vladimir în gândul său; dar ce-mi pasă! Nu vie măcar niciunul: salariul merge înainte! Totuși, licențiatul nostru avea ambiția de a se face cunoscut lumii cu orice

⁶⁴ În cursurile sale, însă, Urechia atacase foaia lui Hasdeu și ceea ce el numea „noua direcție” a literaturii, lucru cunoscut de basarabean. Mai mult, Urechia însuși și-a spus punctul de vedere, foarte critic, într-o broșurică apărută în același an (V. Alexandrescu, *O vorbă despre literatura desfrânată ce se încearcă a se introduce în societatea română*, Iassy, Tipografia Bermann-Pileski, 1863).

preț. După mai multe răzgândiri el a găsit o cale sigură pentru a ajunge la nemurire, și ca licențiat, și ca patriot. Într-o foaie periodică a început a apărea un șir de foiletoane și de scrisori, în care Vladimir vorbea despre tot ce știe: adevă, vorbea despre nemica. [...] În fine, el a cutezat chiar a deschide un jurnal literar, în care traducea, ca scrieri originale, articolele *Enciclopediilor Moderne* sau ceva asemenea, presărând ici-colo câte un cuvânt propriu. În așa chip, toți acei ce știau și mai puțin decât Vladimir, îl slăveau ca pe un spirit superior. [...] Prin foiletoanele sale și prin cursurile sale, nu în universitate, ci în ulițe și-n casele oamenilor, el răspândea toate minciunile câte i se spuneau din dreapta și din stânga, îmbrobodindu-le în pompoasele haine de liberalism, generozitate, abnegație, punct de onoare etc.⁶⁵.

Identificarea lui Vladimir Aleșchin-Uho cu Vasile Alexandrescu-Urechia nu mai constituie de mult un subiect supus dezbaterii, lucrul fiind demonstrat de aproape un secol de Liviu Marian și acceptat în mediul savant⁶⁶, chiar dacă ignoranța sau opțiunile discutabile își croiesc drum, parcă pe urmele lui Aleșchin-Uho, și în cele mai „academice” publicații de la noi. Ediția *Operele* lui Hasdeu supravegheată de academicianul Eugen Simion nu cuprinde defel varianta primară a *Duducăi Mamuca*, mai suculentă, preferând publicarea, fără necesarele explicații, a versiunii schimbate și republicate de autor, cu excluderea unor pasaje „erotice”. Aici nu mai apare personajul caricatural Vladimir Aleșchin-Uho, ci un anume jurnalist „Wahlstimme” (creionat pe scurt și cu mai multă reținere), o decizie prin care, cred eu, se pierde ceva, dar nu se câștigă nimic⁶⁷. Iar ediția nuvelei din 1973, chiar dacă ne oferă ambele variante ale lucrării lui Hasdeu (*Duduca Mamuca* și *Micuța*), trădează destul de strident faptul că Ion Șeuleanu, îngrijitorul publicației, pare să nu fi avut habar de răfuiala autorului

⁶⁵ Bogdan Petriceicu Hadeu, *Duduca Mamuca*, în „Lumina”, tomul III, nr. 13-14, 1863, p. 45-46.

⁶⁶ Liviu Marian, *Micuța lui Hasdeu*, în „Junimea literară”, anul 19, 1930, nr. 9-12, p. 437-443. La p. 442, el demonstrează elocvent identitatea, pornind de la comparația numelui personajului Vladimir Aleșchin-Uho cu acela al lui Urechia (Aleșchin fiind genitivul diminutivului lui Alexei, iar Uho însemnând „ureche” în limba rusă). Opinia sa a fost apoi preluată de alți exegeți. Vezi, mai ales, Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Scrieri literare, morale și politice*, ediție critică cu note și variante de Mircea Eliade, tomul II, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1937, p. 322. De asemenea, Constantin C. Angelescu, *Procesul lui Bogdan Petriceicu Hasdeu pentru nuvela „Duduca Mamuca” (1863)*, în „Studii și Cercetări Științifice. Filologie”, anul VIII, 1957, fasc. 2, p. 265-292, cu mențiunea că, deși discută caracterizarea făcută lui V. A. Urechia/Vladimir Aleșchin-Uho și constată că defectele îi aparțin, cu adevărat, lui Urechia, Angelescu – el însuși fost student la Paris, unde a urmat Dreptul – nu a observat săgețile lui Hasdeu în direcția studiilor urmate de Urechia și a gradului academic cu care s-a întors acasă. Nici măcar nu era atât de greu de aflat identitatea „savantului”, căci însuși Urechia notează în autobiografie că Hasdeu s-a răzbunat „mai mult cu spirit decât cu dreptate” și l-a personalizat „în Duduca Mamuca și în nu știu ce nuvele” (V. A. Urechia, *Din tainele vieții*, p. 364).

⁶⁷ B. P. Hasdeu, *Opere*, vol. I, *Poezii. Proză*, ediție îngrijită de Stancu Ilin și I. Opreșan, introducere de Eugen Simion, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă și Editura Univers Enciclopedic, 2006, p. 769-828. Interesant este că ediția anterioară, semnată de cei doi cercetători, cuprinde nuvela în prima ei formă, în care apare desenat, în deplinătatea umbrelor sale, personajul Vladimir (B. P. Hasdeu, *Opere*, vol. III, București, Editura Minerva, 1998, p. 7-57).

cu V. A. Urechia; într-o fidelă perspectivă comunistă, îl considera pe Aleșchin-Uho un simplu personaj care concentra metehnele „societății și vieții culturale românești din vremea aceea”⁶⁸.

Citatul de mai sus aduce în atenție, dincolo de trăsăturile care i-au fost atribuite lui Urechia de-a lungul vremii în egală măsură de amici și de inamici (falsitate, atracția spre fast și hărmălaie, ignoranță, vanitate, avariție, impostură didactică ș.a.), alte elemente care privesc în mod nemijlocit tema studiilor în străinătate. În primul rând, lipsuri majore în educația clasică a lui Urechia, necunoașterea limbilor latină și greacă (de care va mai fi acuzat), lucru care nu ar fi fost posibil în cazul studiilor temeinice, fără arderea etapelor, la universitățile europene. Apoi, lipsa de informații concrete cu privire la *alma mater* a acestuia, Sorbona, sau, în ultimă instanță, Universitatea din Madrid, acolo unde călătorise Urechia în 1857-1858, apoi în 1862, subvenționat de stat, pentru cercetări în arhive? În fine, marea problemă rămâne titlul academic obținut de Urechia (*alias* Aleșchin-Uho), chestiune „obscură”, cum scrie Hasdeu, societății ieșene.

Unele din temele enunțate în premieră de Hasdeu au fost reluate de-a lungul timpului. Bunăoară, la 14 ani de la intrarea în scenă a lui Vladimir Aleșchin-Uho apărea pamfletul anonim *Domnul Kanitferstan*, în care lui Urechia, fecund plagiator din literatura universală „căruia nu-i aparține nimic”, îi erau inventariate numele pe care le-a purtat în diverse stadii ale vieții și carierei. La poziția a IV-a citim „Alessandrescu, licențiat (fără un petec de diplomă în buzunar) din cauză licențioasă”⁶⁹.

Alte împunsături, de data aceasta cu autor asumat și parcă mai zdrobitoare, au venit, tot atunci, din partea lui Mihai Eminescu. Articolul de presă publicat în „*Timpul*” din 17 decembrie 1878 pleca de la știrea însărcinării lui V. A. Urechia cu organizarea sistemului de instrucțiune publică din Dobrogea, pentru a se transforma într-o nouă descriere caricaturală. „*Sfeterisirea*” numelui unui boier moldovean și „*sfeterisirea*” ideilor și lucrărilor altora din care cel șfichiuit și-ar fi alcătuit propria operă, „*platitudinile*” și „*nonsensul*” care îi caracterizează scrierea, „*grozava goliciune a capului și a inimei*” sunt doar câteva dintre acuzații. Mai grave sunt cele referitoare la studiile urmate și, în contrastantă legătură, la influența pe care un savant închiphuit reușește să o păstreze în societate:

Neputând dovedi că-n viață-i ar fi urmat vreun studiu serios, a pretins într-un rând că și-ar fi pierdut diploma de doctor în litere în Dunăre, deși n-a avut-o niciodată. Iar unui asemenea om i se conferă catedre la Universitate, scaune la Academie, ba i se încredințează încă și creșterea copiilor [...]”⁷⁰.

⁶⁸ B. P. Hasdeu, *Duduca Mamuca. Din memoriile unui student*, ediție îngrijită, prefață, note și glosar de Ion Șeuleanu, Cluj, Editura Dacia, 1973 (Prefață, p. 22).

⁶⁹ *Domnul Kanitferstan. Estras din jurnalul unui trăndav, editat de un amic*, București, Tipografia Theodor Michalescu, 1877, p. 16.

⁷⁰ M. Eminescu, *Pseudo-Urechia*, în idem, *Articole și traduceri*, vol. I, ediție critică de Aurelia Rusu, *Introducere* de Aurel Martin, București, Editura Minerva, 1974, p. 122-123.

Dincolo de reproșurile pe care i le putea aduce fostul colaborator Ronetti Roman (prezumptivul autor al *Domnului Kanitferstan*) sau de situarea intelectualilor în tabere politice adverse, pamfletul amintit, la fel ca și fandarea polemistă a lui Eminescu demonstrează că, departe de a se fi stins, chestiunea gradului academic pe care îl obținuse Urechia în străinătate a rămas pentru contemporani la fel de actuală – și la fel de nelămurită – ca la început. Cu atât mai mult cu cât fostul student la Paris își fixase adânc rădăcinile în structurile de putere, atât în politică (Partidul Liberal, în Parlament), cât și în sistemul de instrucție (Universitate, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, Academia Română etc.), și părea, pe zi ce trece, tot mai influent, mai bine conectat în rețelele de autoritate, nu doar în țară, ci și în străinătate.

Și, cum societatea românească a vremii a cunoscut valuri tot mai numeroase și consistente de tineri merituoși care reveneau de la studii cu titlul de licențiat sau chiar de doctor, cărora trebuia să le găsească poziții onorabile, cu atât mai îndreptățite erau întrebările curioșilor în privința studiilor urmate de Urechia și, mai cu seamă, a finalității instrucției sale.

Aceste nedumeriri au fost întâmpinate de Urechia așa cum a știut mai bine, lăsând în mod chibzuit să planeze incertitudinea asupra gradului său academic și a universității unde l-ar fi primit. În definitiv, semnele de întrebare erau mai bune, oricum am lua-o, decât descoperirea adevărului, care s-ar fi dovedit catastrofală pentru „licențiat”, cu tot sprijinul de care se bucura din partea unor personaje celebre din viața politică și culturală românească: junele plecat la Paris cu agoniseala proprie și cu bursa oferită de *Societatea pentru încurajarea tinerilor la învățătură* s-a întors acasă, în mod precipitat, după căsătoria cu Pachita, fără diploma invocată.

Să admitem că, dacă „petecul de diplomă” s-ar fi aflat, într-adevăr, în buzunarul său, V. A. Urechia l-ar fi expus public, cu fast și zgomot, cu invitații, discursuri și presă, cum îi plăcea, organizând un veritabil spectacol din care să renască, imaculat, în spațiul public⁷¹. Nu a făcut-o, și aceasta nu pentru că diploma fusese pierdută în Dunăre, cum îl înțepa Eminescu; evident, ar fi fost ușor să capete o adevărată de la autoritățile din Franța, mai ales că a întreținut de-a lungul carierei sale relații excelente cu mediul academic de acolo. Nu a făcut-o pur și simplu pentru că V. A. Urechia, eroul acestor rânduri, nu a obținut niciodată gradul de licențiat în litere al Sorbonei.

Plecase din Iași la vârsta de 21 de ani pentru a se întoarce titrat și pentru a deveni *om mare*, spre a câștiga mâna „nepotei de episcop” de care se îndrăgostise. Dotat cu certe calități intelectuale și cu o hărnicie pe care trebuie să le admitem, la Paris a ajuns să facă mai degrabă politică, susținând, cum a știut

⁷¹ Nicolae Iorga, care i-a dedicat nenumărate pagini acide, îl descria la 1899 ca pe un personaj festiv, „un amator de spectacole, de steaguri, de muzici, de lampioane, de hărmălaie”; parcă s-ar fi descris pe sine însuși, cel de peste ani, când devenise deja un „mandarin al științei”, cum era numit de foștii discipoli reuniți în Școala Nouă (N. Iorga, *Opinii sincere și pernicioase ale unui rău patriot*, traducere, introducere și note de Andrei Pippidi, București, Editura Humanitas, 2008, p. 36).

mai bine (în presă, în discuții private, în adunări și în diverse audiențe), „cauza românilor” în acea perioadă determinantă pentru destinele comunității. După trecerea bacalaureatului, și aceasta pe muchie de cuțit, în vara anului 1856, a avut prea puțină dispoziție și vreme pentru studiu temeinic.

Oricum, cele trei inscripțiuni care atestau prezența la cursuri și pe care tânărul român reușise să le obțină de la Facultatea de Litere (și care se găseseră astăzi la Biblioteca Academiei Române din București) se dovedeau insuficiente pentru a fi admis drept candidat la examenul de licență. Ultima inscripțiune, a treia, era eliberată la 9 aprilie 1857⁷². Între timp, printre episoadele de implicare politică și audierea lecțiilor, o cunoscuse la Paris pe viitoarea sa soție, Francisca de Plano, care era, dacă nu atrăgătoare, măcar dintr-o familie madrilenă înstărită și foarte influentă. O partidă pe care Vasile Alexandrescu, atât de dornic să urce pe scara socială, nu o putea pierde. Probabil că și-a sacrificat învățătura, în ultimă instanță, acestei modalități de *a deveni*, neașteptată și mai facilă. Căsătoria s-a oficiat la 13 august 1857, în toamnă cuplul plecând deja spre Madrid, pentru a se reuni, cum aminteam ceva mai sus, cu familia Franciscăi.

În lunile dinainte, pe când mariajul încă nu era, cel mai probabil, în discuție, Urechia i s-a adresat lui Anastasie Fătu, cel care, prin poziția sa în *Societatea pentru sprijinirea tinerilor la învățătură*, i-a oferit bursa, mică e drept, pentru studii în litere la Paris. Această pagină de corespondență se găsește tot la Biblioteca Academiei Române din București, dar, din nefericire, lipsește prima parte (a rămas o singură filă față-verso). Tânărul îi cerea protectorului său să mijlocească o prelungire a stipendiului cu unul-doi ani, pentru a avea șansa obținerii nu doar a licenței, ci și a doctoratului în litere la Sorbona, lucru ce ar fi constituit o mare reușită și, totodată, o premieră în mediul intelectual românesc⁷³.

Consider că la data redactării acestei misive (probabil în aprilie 1857), Urechia era convins de faptul că șansele sale de a trece licența, în cele șase luni cât s-ar mai fi bucurat de finanțarea Societății, deveniseră minuscule. Degeaba nota, încercând să pară sigur pe sine, stăpân al propriului destin: „[...] să spunem că în șase luni sunt licențiat, sârguința și energia mea vor ajuta într-o zi a-mi veni la acest scop”⁷⁴. Progresul învățăturilor, lăsat oarecum la voia destinului, nu îl îndreptățea să speră în intimitatea gândurilor și a judecăților sale, că ursita i-ar putea zămbi. Tocmai de aceea a și ticluit scrisoarea, cerând o prelungire de șase luni – un an, care să îi procure timpul necesar. Dar nu pentru doctorat, acesta era doar un clenci, un artificiu retoric pentru a face solicitarea mai atrăgătoare și a capta interesul destinatarului. De fapt, dorea un răgaz pentru trecerea licenței.

Într-un limbaj pe alocuri bombastic (stil care-l va însoți până la moarte, se știe), dar rațional și inteligibil, ba chiar studiat, Urechia încerca să arate cât de câștigată ar fi Societatea în imaginea sa publică, dacă primul ei bursier s-ar întoarce acasă cu titlul de doctor în litere:

⁷² BAR, Arhiva V. A. Urechia, IX bis Acte 169 (1841-1900), f. 6 v.

⁷³ BAR, Arhiva Anastasie Fătu, I Acte 198.

⁷⁴ *Ibidem*.

Pentru ca ea să nu-și piardă ostenele, trebuie ca cea întâi încercare a sa să fie cât mai brillantă, cea mai vie mărturie că nu e pe o cale rea. Aceasta nu va fi decât în raport cu știința, pozițiunea și servițiile la care voi putea fi apt în țeară. Îmi trebuie pentru aceasta să fiu doctor în litere, nu numai licențiat, îmi trebuie încă doi ani, încă 1½ ani, încă unul măcar... Sub orice regim de guvern și cu constituțiunea ce vom căpăta din colaborarea Franței, asemenea titluri au avantaje necalculabile, care sunt de folos și țarei, și individului ce le posedă⁷⁵.

Așadar, tânărul studios se arăta pe deplin conștient de avantajele posedării unei diplome universitare, al unui grad academic, într-o societate care, spera, va fi una meritocratică. Cerând, la finalul corespondenței, opinia și sfaturile doctorului Fătu, Urechia dovedea o bună cunoaștere a firii omenești; în modul acesta destul de străveziu, îl implica activ și afectiv pe fostul său profesor și medic curant în rezolvarea chestiunii. Altminteri, nu degeaba semna în josul foii: „Al Dv. recunoscător vechi elev”. Cursul literelor nu îl terminase, dar avea deja școala vieții.

Nu putem ști ce anume i-a răspuns acela care a fost inițiatorul și sufletul *Societății pentru sprijinirea tinerilor la învățătură*, nici dacă Urechia a formulat o adresă oficială în care să solicite prelungirea stipendiului, așa cum îl informase pe Fătu că dorește a face. Celebrul medic ieșean va fi avut discuții cu ceilalți membri, dar rezultatele au înșelat așteptările; asociația însăși era, de fapt, interesată să prezinte cât mai grabnic publicului și contributorilor la micul ei buget „profitul” pe care l-a adus comunității investiția în acest prim bursier.

Deși a lăsat mereu să se înțeleagă, ba chiar a și pretins public acest lucru, V. A. Urechia nu a dobândit, așa cum am precizat deja, gradul de licențiat în litere la Paris. Arhivele Sorbonei nu-l menționează pe Basile Alexandresco, originar din Moldova, candidat la examenul de licență. Cu atât mai mult, nu s-a eliberat o diplomă de licență pe numele său. Despre doctorat nu are rost să vorbim în acest context, pentru că nici măcar cel în cauză nu a susținut vreodată că ar poseda gradul de doctor, chiar dacă visa la el.

Dar, nu cumva i se cerea prea mult unui tânăr școlit la noi, fie și aflat în posesia unor reale calități intelectuale, precum Urechia? Chiar dacă nu ar fi avut îndeletniciri lucrative sau preocupări precum propaganda sau amorul, tot i-ar fi fost aproape imposibil să reușească la examenul de licență. Adunând informații despre încercările studenților francezi de a obține licența în litere, am constatat că termenul de doi ani fixat de finanțatorii săi era cu totul nerealist. Trecerea, abia pasabilă, a bacalaureatului fusese floare la ureche. Adevărata concurență intervenea la licență și la doctorat. Între reușita la bacalaureat și susținerea examenului de licență treceau, de obicei, cel puțin doi, dacă nu chiar trei ani. Iar constatarea este valabilă în dreptul studenților din Hexagon; cum vorbim despre o facultate de Litere, unde posesiunea limbii franceze (dar și a celor clasice!), exprimarea curată și stilul îngrijit făceau diferența, străinii aveau nevoie de pregătire mai îndelungată.

⁷⁵ *Ibidem.*

Dintr-o sumară statistică alcătuită pe baza registrelor sorboneze, toți candidații francezi la licență, care și-au luat bacalaureatul cu mai puțin de doi ani înainte, au eșuat la licență. Am documentat un singur caz, din cele câteva zeci, de candidat care a reușit la licență la doar un an după trecerea bacalaureatului, și altele trei, de candidați care au luat licența la doi ani de la bacalaureat. Exclud cu totul posibilitatea ca un june moldav să fi putut egala această performanță, mai ales că știm, din surse contemporane, cât de dificilă era această trecere pentru francezi și străini, deopotrivă.

Iată cum își proiecta propria experiență la licență, în 1860, așadar la doar doi ani de la revenirea de la Paris a lui Basile Alexandresco, Titu Maiorescu, mai întâi „fratele”, apoi dușmanul său cel mai periculos:

La acest examen de licență voi fi mai întâi închis timp de 6 ore și va trebui să scriu în proză latină clasică despre un subiect dat; aici voi reuși. A doua zi mă ferecă iarăși pentru 6 ore, și de data asta trebuie să tratez o temă estetică în limba franceză. Pentru a deprinde stilul filozofic voi traduce acum în vacanță, împreună cu Clărchen, propria mea carte în franceză; și astfel acea compunere scrisă, deși grea, va ieși strălucit. În ziua a treia trebuie să fac versuri latinești. Sper să mi se dea pentru asta o temă războinică pentru că versurile mele vor ieși în orice caz sub orice critică. În fine, trebuie să traduc o pagină în grecește; aici am bune șanse să cad la examen dacă în cele câteva luni nu-mi umplu iarăși capul cu tot ceea ce am uitat din gramatica greacă. La urmă vine examenul oral. Și astfel pot exclama încrezător: șa ira!⁷⁶

Maiorescu reprezintă însă un caz special, maniera sa de învățare diferind, dacă dăm crezare propriilor sale vorbe, de a colegilor români. De aceea speranța, pe care o destăinuia cumnatului său, de a trece în șase luni licența în litere⁷⁷ – chiar în condițiile gradului de dificultate care îi descuraja pe cei mai mulți studioși – pare, oarecum, realistă.

Într-adevăr, comparativ cu bacalaureatul, licența se situa, ca grad de dificultate, considerabil mai sus. Altminteri, cifrele care rezultă din prelucrarea datelor culese din Arhivele Naționale Franceze sunt cât se poate de relevante. Am luat în considerare doar anul 1857, singurul în care ar fi fost posibilă prezentarea lui Urechia la menționatul examen. În acel an, 642 de candidați au reușit să obțină titluri academice (de bacalaureat, de licențiat sau de doctor în litere) la Sorbona. Dintre acești posesori de diplomă, imensa majoritate o reprezintă bacalaureații: 608 (adică 94,70% din total). Ce diferență enormă între aceștia și cei 24 de candidați care au obținut licența (3,73%), plus ceilalți 10 care au devenit doctori în litere (1,55%)⁷⁸!

⁷⁶ Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, vol. III (18 iulie 1860 – 10 iulie 1862), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1980, p. 13-14 (scrisoarea către Wilhelm Kremnitz, cumnatul său, din Paris, 22 iulie 1860).

⁷⁷ Iată o stranie coincidență: și V. A. Urechia îi comunicase la 1857 lui Fătu că în șase luni va fi licențiat.

⁷⁸ ANF, AJ 16 4892, „Faculté des Lettres de Paris, 1857, Registre des diplomes”, *passim*.

Facultatea de Litere avea patru sesiuni pentru trecerea acestor examene, în directă corespondență cu trimestrele administrative. În trimestrul al III-lea, examenele s-au derulat de la 15 iulie până la sfârșitul lunii august. Aceasta este perioada în care, ipotetic, Urechia s-ar fi putut prezenta la licență, dacă ar fi avut și inscripțiunile trebuincioase (i se eliberaseră doar trei). Nu a făcut-o însă și, pe cale de consecință, nici nu figurează, cum deja am notat, între cei nouă candidați declarați licențiați în litere (toți nativi francezi). În fine, corespunzător ultimului trimestru al anului 1857, examenul s-a ținut în lunile noiembrie-decembrie, dar nici atunci nu îl întâlnim printre cei șapte (de data aceasta) fericiți pe „licențiatul” nostru. Nu mai trebuie să insist, el se afla deja la acea vreme în capitala Spaniei, împreună cu proaspăta soție, unde a și audiat câteva cursuri la Universidad Complutense de Madrid și unde și-a construit o rețea de cunoștințe de a căror susținere avea să se bucure, peste un deceniu, și protejatul său, Andrei Vizanti⁷⁹.

Întoarcerea acasă. Echivalarea studiilor și avântul carierei

Revenit la Iași alături de soție, cândva în iarna anului 1857-1858, V. A. Urechia a trebuit să dea un raport asociației care i-a finanțat studiile. Ce va fi spus Anastasie Fătu, cel căruia îi datora calitatea sa de prim bursier al *Societății pentru sprijinirea tinerilor la învățătură*? Ce vor fi spus celelalte mădulare ale celui grup filantrop? Cum le-a prezentat situația studiilor și eșecul, în definitiv, de a obține un grad academic superior, cauza înaltă pentru care fusese trimis la Paris, căci singur titlul de bacalaureat în litere la Sorbona, deși mai bun decât nimic, nu deschidea porțile elitei unde dorea să accedă? Deocamdată, sursele păstrează tăcerea, aruncând doar câteva firmituri, precum acel raport al comitetului Societății către domnitor din 15 decembrie 1859, unde era amintit fostul stipendist Vasile Alexandrescu (în acel moment, director în Minister) care „a săvârșit un curs de filosofie la Paris”⁸⁰. Dar „săvârșirea” aceasta putea însemna orice, bunăoară că cel în cauză obținuse un grad academic (licențiat sau doctor), urmând traseul firesc, sau că etapa studiilor s-a terminat deja pentru el, spre deosebire de ceilalți bursieri ai societății, aflați încă la învățătură (Gh. Drăghici și Al. Călinescu).

Cert este că Urechia a început să-și caute o slujbă potrivită pentru un tânăr *bonjurist* cu studii la o universitate de elită, recunoscută în lumea întreagă. Dar neavând o meserie lucrativă, tot ceea ce putea spera era o poziție fie și acceptabil remunerată în sistemul public, de unde să urce pe viitor. Și a avut noroc cu diuimul, în lumea mică a Iașului de la jumătatea secolului XIX. Teodor Veisa,

⁷⁹ Leonidas Rados, *Forging the Modern Romanian Intellectual Elite: Andrei Vizanti as a Student in Iași and Madrid*, în Andrei Cușco, Flavius Solomon, Konrad Clewing (eds.), *Migration and Population Politics during War(time) and Peace(time) Central and Eastern Europe from the Dawn of Modernity to the Twentieth Century*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2021, p. 109-146.

⁸⁰ AN-Iași, fond MCIP Moldova, dosar 59/1855, f. 32; vezi și *Societatea de învățătura tinerilor*, în „Tribuna română”, anul I, nr. 54 din 31 decembrie 1859.

pe care îl știa bine de când era băietan la Academia Mihăileană și alături de care luptase (sau măcar se inflamase) la Paris pentru cauza românilor, întors înaintea sa la Iași cu o licență în drept, renunțase la poziția de judecător la Tribunalul din Iași în favoarea funcției de inspector general al școalelor, mai prestigioasă și influentă. Astfel că vechea funcție a lui Veisa a fost oferită noului june cu carte.

Urechia însuși se referă la această oportunitate, venită la pachet cu o nouă ofertă, încă mai bună:

În aceeași zi în care primii decretul de judecător, primii și o adresă de la înalta comisiune școlară, compusă din dr. Apostoleanu, Bărnăuțiu, P. Suci, Zaharia Columb și vechiul meu profesor, Gh. Ionescu Economu.

Adresa cu No. 4, din 16 februarie 1858, mă invita ca a doua zi seara să mă prezint în cancelaria comisiunii înalte dimpreună cu diplomele prevăzute de paragraful 143 din așezământul școlar.

M-am supus invitațiunii și trei zile după aceea mi-a și venit decret de la caimacumul Vogoridi, de profesor, de literatura română și latină în clasele liceale și la Facultatea de Filosofie⁸¹.

Iată-l pe Urechia, din nou evaziv, alegând imprecizia în locul vorbelor clare și transferând cititorilor înțelegerea întregii chestiuni. Care erau aceste diplome stipulate în paragraful 143? Și ce acte a prezentat membrilor „înaltei comisiuni școlare”⁸², cum ne transmite, afectat, memorialistul?

Paragraful 143 al *Așezământului* de la 1851 prevedea, în dreptul profesorilor care predau la clasele superioare, obligația de a poseda „diplomele doveditoare că au deplină știință de obiectele ce au a profesa”, dar lăsa la latitudinea Consiliului Școlar și al Departamentului Cultului și Instrucțiunii Publice echivalarea, după cercetarea „cu cea mai mare luare aminte și nepărtinire”⁸³. Așadar, Urechia a trecut prin verificarea unui Consiliu ai cărui membri – în general foștii săi profesori de la Academia Mihăileană – i-au echivalat „atestaturile” (adică diploma de bacalaureat obținută la Sorbona și cele câteva inscripțiuni de la Facultatea de Litere), cu gradul de licențiat. Mecanismele acestei alchimii rămân, deocamdată, neclare, iar cel în cauză a avut tot interesul să sporească, nicidecum să risipească negura. Să admitem posibilitatea inducerii în eroare a „comisiunii înalte” de către viitorul profesor, care putea clama trecerea examenului de licență și explica lesne faptul că sarcina soției l-a obligat să revină în țară fără a mai aștepta eliberarea diplomei. În fond, în epocă era cunoscută întârzierea cu care autoritățile academice din Paris, urmând o procedură greoaie, eliberau actele de studii.

⁸¹ V. A. Urechia, *Din tainele vieții*, p. 102.

⁸² Era vorba, de fapt, despre Consiliul Școlar ales democratic după tulburările scolastice de la cumpăna anilor 1857-1858.

⁸³ *Așezământ pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei lucrat în anul 1850 de Comisia anume rânduită de prea Înălțatul Domn Grigorie Alexandru Ghica în anul I-ii al Domniei Măriei Sale, Iași, Tipografia francezo-română, 1851, p. 48.*

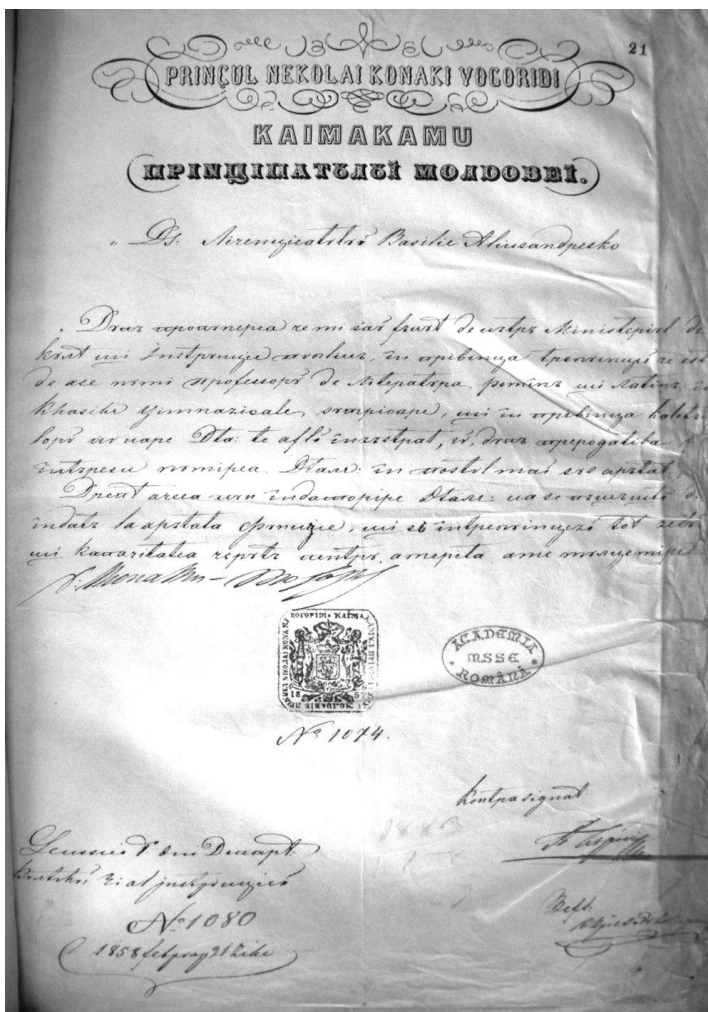

Fig. 5. Numirea „licențiatului” Basile Alexandrescu în funcția de profesor de literatură română și latină la clasele superioare, Iași, 21 februarie 1858.
Sursa: BAR, Arhiva V. A. Urechia, IX bis acte 169 (1841-1900), f. 21.

În urma echivalării, la 21 februarie 1858, caimacamul Vogoride se adresa oficial „licențiatului Vasile Alexandrescu”, propunându-i un post de profesor la Academia Mihăileană. Avea în vedere, pe de o parte, „trebuința unui profesor de literatură română și latină la clasele gimnaziale superioare” (ale Academiei Mihăilene) și, pe altă parte, „calițeșurile cu care dumneata te afli înzestrat”⁸⁴. Cât de mândru trebuie să fi fost vanitosul tânăr care se vedea invitat de însuși

⁸⁴ BAR, Arhiva V. A. Urechia, IX bis Acte 169 (1841-1900), f. 20.

șeful statului, convins de „calitețurile” fostului student sorbonard, să ocupe o catedră la cea mai înaltă școală a Iașului și a Moldovei! Din acel moment, V. A. Urechia nu s-a mai despărțit de titlul de licențiat, care l-a întovărășit peste tot: în presă (la Iași, la București, dar și peste munți), la Universitate, Academia Română și Minister, în variate comisii, în viața politică, în adunările publice, până și la parastasul soției sale Francisca, pierdută la scurtă vreme după instalarea la Iași și nașterea fiului Tancred.

Stranie stăruința fostului student de la Paris de a se făli public cu un titlu pe care, de fapt, nu-l obținuse la universitate, ci îi fusese dăruit prin bunăvoința Consiliului Școlar de la Iași. E drept, mai ales spre finalul vieții, când calitățile adunate în număr mare zornăiau suficient (profesor universitar, director în Minister, deputat, senator, academician, președinte a numeroase societăți), apelul la licență nu mai avea mare sens. Și, cum între timp gradul în sine nu mai aducea nimic extraordinar, posesorul nu îl mai amintește cu fiecare ocazie ca în trecut; în plus, ironiile, pamfletele și acuzațiile, când deschise, când sugerate, cu privire la studiile sale au avut, să admitem, rolul lor. Dar Urechia nu a renunțat abrupt și total la gradul de licențiat, căci aceasta ar fi echivalat în ochii publicului cunoscător cu recunoașterea imposturii, ceva ce membrul fondator al atâtor societăți adânc implicate în viața culturală a românilor nu putea accepta, fără a pierde stelele cardinale care îl defineau: imaginea și poziția sa în societate.

Câteva considerații finale

Editând acum un deceniu memoriile lui V. A. Urechia, am realizat că anumite aspecte care nu puteau fi lămurite într-o introducere, fie și ceva mai generoasă, necesită cercetări suplimentare, bunăoară perioada studiilor de la Paris și gradele academice pe care le obținuse acolo. Altminteri, literatura de specialitate consemnase, mult prea discret însă, anumite semne de întrebare în legătură cu diploma de licență în litere. Dar exegeții au trecut prea repede, aproape jenați, peste chestiune, de parcă aflarea răspunsului corect nu ar constitui o miză istoriografică pentru istoria intelectualității, a educației sau a spațiului academic, ci doar o inutilă risipire a resurselor. Alteori, licența nu a meritat nici măcar un rând în paginile dedicate studiilor pariziene ale lui Urechia⁸⁵. Ca și cum nu ar fi vorba despre un actor de primă mărime a scenei culturale din a doua jumătate a secolului XIX, profesor universitar, academician, ministru al Instrucțiunii și unul dintre cei mai competenți factori de decizie în sistemul educației publice, sau măcar un personaj care avea proprietatea domeniului. Ca și cum existența – sau nu! – a unei diplome care să ateste, potrivit legilor universitare, competențele și nivelul de cunoștințe teoretice în domeniul literelor al unuia dintre acei puțini însărcinați să creeze cunoaștere superioară și să o transfere mai departe studenților, ba să le și elibereze acestora certificatele necesare, nu ar schimba nimic. Dimpotrivă, consider că investigarea acestei chestiuni poate

⁸⁵ Anișoara Popa, *op. cit.*, p. 24-30.

aduce clarificări importante, în măsură a umple din golurile care rezistă încă în biografia savantului. În plus, și aici cred că este adevărata miză, introduce câteva nuanțe în problematica recrutării personalului academic al celor două universități moderne românești de la vremea aceea (Iași și București).

În 1855, Vasile Alexandrescu a reușit să-și vadă cu ochii visul de a studia la Paris. Obținuse un modest stipendiu din partea *Societății pentru încurajarea tinerilor la învățătură*, abia înființată la Iași în jurul medicului și filantropului Anastasie Fătu, pentru a urma filosofia și literale. Adăugând mici fonduri din alte surse (uneori e vorba de câțiva galbeni), și-a dus existența, vreme de doi ani, împărțit între școală și politică, dar gustând, pe apucate, și din plăcerile vieții de student la Sorbona.

Facultatea de Litere din Paris era la vremea aceea o instituție emblematică a învățământului superior, a activității intelectuale și, în general, a mediului academic european. Este unanim acceptat că Sorbona, prin promovarea gândirii critice și a cercetării în domeniul științelor umaniste, a jucat în secolul XIX un rol fundamental în conturarea culturii și educației franceze (și în bună măsură europene). Perioada în care V. A. Urechia și-a consumat studiile pariziene a fost marcată de transformări sociale, politice și culturale profunde, care și-au adus la rândul lor contribuția în procesul formării intelectuale a celui care s-a situat în avangarda mișcării intelectuale din România celei de-a doua jumătăți a secolului XIX.

Corespondența sa cu cei din țară nu s-a păstrat, în general, sau nu este accesibilă, așa încât pare greu de reconstituit acest registru. Au ajuns însă până la noi câteva piese epistolare către poetul Gheorghe Sion, salvate odată cu publicarea lor de către Ștefan Meteș. Urechia îi trimitea acestuia scrisori când cu poșta, trecând, așadar, prin cenzură, când apelând la „contrabandă”, profitând de întorcerea acasă a vreunei cunoștințe, informându-l pe Sion cu privire la mersul propagandei unioniste și a Congresului de pace de la Paris, ba trimițându-i chiar și unele jurnale franceze care conțineau articole cu privire la Principate. Interesant este că, deși prețuia mult prietenia lui Sion, personaj care îl sprijinise în debutul său literar și de care depindea financiar, într-o oarecare măsură, mai tânărul V. A. Urechia insista să-i schimbe opinia în legătură cu problema prințului străin, demonstrându-i de ce ar fi fost o opțiune mai potrivită decât a „domnului indigen”, susținută de Sion și de grupul ardelenilor de la Iași, printre alții⁸⁶. Lucrul nu dovedește altceva decât că studiosul se angrenase în cel mai intim mod posibil în tensiunea politică a momentului, punând mai presus de succesul propriilor studii cauza unionistă în care credea.

S-a întors familist de la Paris, e drept, dar Urechia nu a avut același succes în amor ca Iacob Negruzzi, întovărășit – cum o recunoaște degajat chiar cel din urmă – o bună bucată de vreme cu sifilisul și blenoragia la Berlin⁸⁷, nu a consumat atât de mult timp în afaceri intime cu dame de companie, cu

⁸⁶ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 277-286 (scrisorile din 2 și 10 aprilie 1856, Paris).

⁸⁷ Iacob Negruzzi, *Jurnal*, Iași, Editura Muzeelor Literare, 2014.

servitoare, cu fete de familie bună, în iubiri aprinse repede și stinse dintr-odată. E drept, nici punga nu-i permitea. Dacă lucrurile ar fi stat altfel, ne-ar fi povestit nouă, cititorilor, despre cuceririle sale galante. Împrejurările ni-l arată mai degrabă preocupat în cel mai înalt grad de afacerile politice, de pregătirea și desfășurarea Congresului de Pace de la Paris, conștient fiind, alături de ceilalți compatrioți aflați la studii la Paris, că acele luni hotărăsc destinul Principatelor. În paralel, s-a dedicat învățăturii și, de ce nu, și-a petrecut după regulile locului viața de student în cel mai cosmopolit centru academic al lumii, mergând la spectacole de teatru și muzică, vizitând saloanele, frecventând cafenelele, punând la cale farse celor mai creduli, făcând plimbări în natură, bucurându-se de jocurile de societate, toate în compania altor studenți români.

Chiar dacă era, în teorie, scutit de probele bacalaureatului, junele român se hotărâse repede, cel târziu în ianuarie 1856, când îl și informa pe Sion de intenția sa, să se prezinte la acest dificil examen la care francezii, ce să mai vorbim de străini, cădeau pe capete. A reușit să ia bacalaureatul în litere (și nu în filosofie, cum se afirmă într-una din cercetările „de formă”), preparat fiind de repetitorul Émile Acollas, dar nu în aprilie cum sperase și cum îi destăinuise lui Sion, ci la 19 august 1856. Desigur, performanța rămâne departe de povestea așternută în autobiografie, unde invocase purtarea sa „pe sus în triumf” de către studențime. A reușit, o spun documentele, dar pe muchie de cuțit, ca ultimul clasat dintre cei declarați bacalaureați. Și totuși, cum era singurul străin care trecuse examenul în seriile acelor zile de august și pentru care se pregătise doar puțin peste jumătate de an, efortul său merită recunoscut atunci și acum.

Spre deosebire de bacalaureat, chestiunea licenței în litere s-a dovedit, în multe privințe, o himeră. Toate indiciile documentare, dar și logica bunului simț infirmă posibilitatea ca junele să fi putut obține licența în litere, la Sorbona sau în altă parte. Altminteri, el însuși i se destăinua lui Gheorghe Sion, la începutul anului 1856, că vrea să treacă „măcar licența” în cei doi ani finanțați de Societate, dar „timpul e de tot scurt” iar „greutatea mare cât nu vă puteți închipui”⁸⁸. Avea însă speranță că o va scoate la capăt, ba chiar lui Anastasie Fătu avea să-i declare, în primăvara anului următor, că în șase luni va fi, cu siguranță, licențiat. Poate că întâlnirea și apoi căsătoria cu Pachita, amica surorii lui, a fost acel element care l-a deviat de la încercările sale școlare.

Întors la Iași fără diploma de licență, dar la braț cu o soție spaniolă de familie bună, Urechia s-a înfățișat în fața Consiliului Școlar pentru cercetarea actelor de studii, organism care i-a recunoscut gradul de licențiat în litere. Mai departe, „licențiatul” Vasile Alexandrescu a fost numit imediat profesor la liceu (fosta Academie Mihăileană) și așa a început povestea unei diplome universitare „pierdute în Dunăre”, un element central al întâmplărilor, criticilor și pamfletelor de care a avut parte în viață, poate ca nimeni altul înaintea sa.

La interpelarea din Senatul României în chestiunea Universității din Iași, Mihail Kogălniceanu (cofondator al instituției), l-a atacat repetat pe Nicolae

⁸⁸ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 270 (scrisoarea din 22 ianuarie 1856, Paris).

Ionescu, cunoscut profesor al universității ieșene (dar fără operă și aproape fără activitate didactică, căci preferase avantajele vieții politice). Una dintre înțepături privea modul „contrariu statutelor acestei universități” în care Ionescu fusese recrutat la catedră, cu dispensarea de obligația posedării unui titlu academic pe motiv că era un „vechi profesor în învățământul superior”⁸⁹. Plecând de la constatarea lui Kogălniceanu, ar trebui să-l adăugăm pe apropiatul său colaborator, V. A. Urechia, la dreapta lui Nicolae Ionescu. Amândurora le-au lipsit titlurile academice superioare, ceea ce nu i-a împiedicat să ocupe poziții importante în Universitate, în Academia Română sau în guvern.

Chiar dacă lămurește chestiunea principală, a gradului academic obținut de V. A. Urechia la Sorbona, studiul de față lasă fără răspuns alte întrebări, precum acelea care privesc resorturile care au determinat Consiliul Școlar să echivaleze diploma de bacalaureat în litere – primită, e drept, nu de aiurea, ci de la onoranta Sorbonă – și cele trei inscripțiuni, cu licența în litere. A fost vorba despre inducerea în eroare de către cel în cauză a „comisiunii înalte”, sau a beneficiat de sprijinul și complicitatea membrilor Consiliului, alcătuit, cum s-a văzut, din foști profesori sau colegi ai lui V. A. Urechia. Cel puțin deocamdată, arhivele, ca să nu mai vorbim de alte surse complementare, rămân tăcute în această privință. De asemenea, în orizont argumentativ și axiologic s-ar putea prelungi discuția asupra comportamentului academic moral, amoral sau imoral al eroului acestor rânduri. În definitiv, un organism abilitat din țară, abia menționat mai sus, i-a analizat actele de studii și le-a echivalat – cum, necum – cu licența în litere. În ce măsură, așadar, îl putem considera pe V. A. Urechia un adevărat impostor academic în acea epocă a începuturilor universitare, și așa plină de acuzații de plagiat (de care el oricum n-a scăpat) și impostură?

**V. A. Urechia, a Romanian Student in Paris
(1855-1857)
(Abstract)**

Keywords: nineteenth century, university education, baccalaureate exam, Sorbonne, academic imposture.

Few academic personalities of the 19th century inspired, to the same extent, admiration for their actions, but also harsh criticism, often laced with a consistent portion of mockery. V. A. Urechia (1834-1901) perfectly embodied this ambivalence during his life and career. However, after his demise, the following generations were left with the one-sided image of a ridiculous and superficial character, who was duly condemned, according to his deeds and bad decisions, by scholars like B. P. Hasdeu, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu or Nicolae Iorga. A well-educated scholar and a competent administrator of the educational milieu, he advanced to the positions of university professor (in

⁸⁹ Mihail Kogălniceanu, *Cestiunea Universității de Iași înaintea Senatului. Cuvinte rostite în ședințele de 1, 2 și 4 februarie 1877*, București, Imprimeria Statului, 1877, p. 6.

Iași and Bucharest) and director in the Ministry of Public Instruction. He even briefly served as a government minister (1881-1882). V. A. Urechia pursued a rich and hectic public activity, compared to most of his contemporaries. He directly participated in the founding of several fundamental Romanian cultural institutions and projects, such as the University, the Romanian Academy, the Athenaeum, the Cultural League, etc.

My paper does not necessarily intend to restore the interpretive balance. Rather, it deals with the delicate issue of Urechia's education in Paris. He was accused of academic imposture and of claiming to hold degrees he did not truly earn from the Sorbonne, such as the bachelor's degree in Letters ("licence ès lettres"). As a result of my work in the French National Archives, which followed previous research in the Romanian archives, I provide the necessary clarifications in this matter. Hopefully, I also provide a contribution to solving the "Homeric issue" of Urechia's biography.